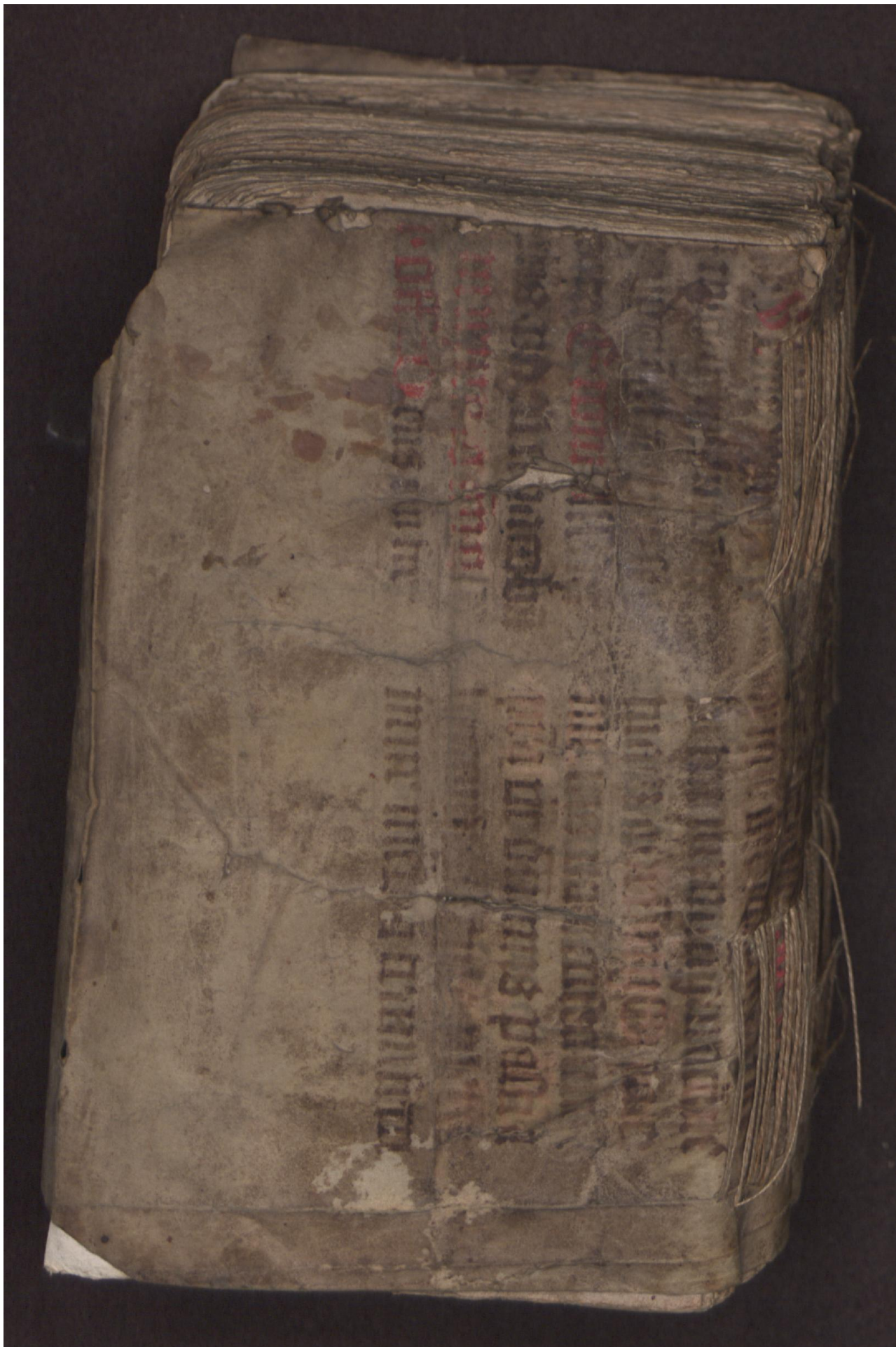

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 588 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 588 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 588 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 588 8°

SYNOPSIS
trium concionum
ex cap. 5. Esaiaë,
quæ triduo feriarum pœniten-
tialium ex
mandato

REVERENDISSIMI
ET ILLUSTRISSIMI
Principis ac Domini, Domini
JOHANNIS ADOLPHI,
in ducatibus Schlesvic.
& Holf.

AD
21. 22. 23. Maji indicta-
rum
Ecclesiæ
Christianæ
proponentur:
asscriptis collectis, lectionibus &
Psalmis tum usurpandis.

SLESVIGÆ
M. DC. VI.

CONCIONIS FE
RIIS PRIMIS PRO-
ponendæ declinatio.

Textus.

Esai. cap. 5. v. 8. 9. 10. 11.

12. 13. 14. 15. 16. 17.

Weh denen / die ein hauß an das ander
ziehen / vnd einen acker zum andern
bringen / biß das kein raum mehr da sey /
das sie alleine das land besitzen.

Es ist fur den ohren des Herren Zea-
baoth / was gils / wo nicht die viel heuser
sollen wüste werden / vnd die grossen vnd
feinen öde stehen? Den zehen acker wein-
berges sollen nur einen eimer geben / vnd ein
malder samens sol nur einen scheffel ge-
ben.

Woh denen / die des morgens frue
auff sind / des sauffens sich zu fleissigen / vnd
siken biß in die nacht / das sie der wein er-
hitz. Vnd haben harffen / psalter / paucken /
pfeiffen / vnd wein in ihrem wolleben / vnd
sehen nicht auff das werck des Herren / vnd
schauwen nicht auff das geschaffe seiner
hände.

Dara

Darumb wird mein volck müssen wege
gefüret werden vnuersehens / vnd werden
seine herlichen hunger leiden / vnd sein pöbel
dürst leiden. Daher hat die helle die seele
weit auffgesperret / vnd den rachen auffge
than ohn alle masse / das hinunter faren beids
de ihre herlichen vnd pöbel / beide ihre reia
chen vnd frölichen. Das jederman sich bü
ßen müsse / vnd jederman gedemütiget wer
de / vnd die augen der hoffertigen gedemüti
get werden. Aber der Herr Zebaoth erhö
het werde im rechte / vnd Gott der heilige ge
heiliget werde in gerechtigkeit. Da werden
den die lämmer sich weiden an jener stat
vnd frembdlinge werden sich neren in der
wüsten der fetten.

Pergimus hoc anno in exegesi ca
pitis quinti Esaia anno superiore
coepti, ut tum recepimus, cum sit
concio illa prophetæ ad institutum
harum solennitatum seculo nostro
accommodatissima.

Præmissis igitur generalib. de san
ctissimo piissimo & saluberrimo il
lustrissimi & clementissimi Principis
nostri consilio, & de necessitate ac

A 2

utili-

utilitate horum conventuum, & litaniarum seu supplicationum publicarum annuarū: repetitio instituat^r superiorum concionum paulò prolixior, ut & tum dicta memoriæ auditorum refricentur, & nunc dicenda eò majori studio & attentione considerentur animosq; subeant.

Quæ enim tum Propheta in genere de labruscis, hoc est, omnis generis iniquitatib. dixerat, nunc ad speciem descendens clarius explicat, nominatis seu expressis aliquot præcipuis ejusmodi labruscis, quæ in populo DEI, & tum producebantur, & omnibus temporibus, etjam apud eos qui de numine & nomine Christi gloriantur, sunt frequentissimæ.

Cum enim ut plurimum homines scelera sua generatim reprehensa minimè agnoscant, quin quæ in genere dicuntur nemini dicta existimentur: ex ordine labruscæ aliquot speciatim recensentur & accusantur, addita quoq; pœnarum denunciatione.

Possent hæc pauca de ratione ordinis

dinis & declarationis hujus specialis
sufficere, : ex re tamen fuerit, ne te-
merè & quasi exprobrandi studio ab
Esaia hæc dici & à nobis repeti quis
existimet, quatuor has causas con-
siderare & inculcare.

1. Vult DEUS intelligi & agnosci
peccatum, non tantum in genere, sed
& in specie, ab omnibus & singulis
omnia & singula. Quod DEI con-
siliium, ut à doctoribus, ita & ab au-
ditoribus attendi & rectè usurpari
debet.

2. Discamus hinc, quænam sint sce-
lera illa atrocissima & præcipua, qui-
bus DEUS usq; adeo exacerbatur
& irritatur, ut gravissimam & vehe-
mentissimam suam iram in regna, di-
tiones, familias & homines effundat,
bella, famem, pestem, & alias id ge-
nus pœnas publicas & privatas im-
mittat, respublicas, provincias, do-
mos, &c. evertat &. Hoc scire per-
petuoq; in conspectu habere confert
ad pietatem plurimum.

3. Nec parum pensi habet ex Pro-
pheta

A 3

pheta discere & cognoscere, quis status fuerit populi Judaici tum temporis, & quænam in ista DE I gente electa peccata maximè viguerint.

4. Nostrum seculum nostrosq; mores cum isto & istis conferentes ad pœnitentiam excitemur. Eò enim hæc scripta sunt: eò hæc docentur, ut nos nostraq; peccata agnoscentes coram DEO humiliemur, & culpam cum pœnis meritissimis propter Christum deprecantes DEO reconciliemur.

Explicatio intra hæc metas ferè contineatur.

1. Verba ipsa ordine enucleentur, & doctrinæ, quæ in illis præcipuè notandæ, indicentur.

2. Accommodatio fiat harum labruscarum, tum ad Judæos, tum ad nos & nostros.

3. Pœna apposita inculcetur, partim ex particula Væ, partim ex verbis expressè additis pœnam denunciantibus, quæ in singulis repetantur & assumantur, Etsi in singulis non exprimantur seu ponantur.

4. Excitentur singuli ad pœnitentiam & studium contraria his increpationibus agendi, ut pœnæ avertantur & tollantur.

Hac quidem concione de duabus primis labruscis dicemus, & quæ utriq; pœnæ assignentur, cognoscemus; quo pacto quatuor constituentur homiliæ membra.

I.

Audiamus igitur Prophetam de prima causa horribilium pœnarum supra propositarum, seu de prima labrusca primave classe tantorum scelerum concionantem.

Woh denen / die ein hauß an das ander zihen / vnd einen acker zum andern bringen / biß das kein raum mehr da sey / das sie allein das land besitzen.

Initium facit à divitibus & avaris, qui omnia ad se rapere conabantur. Horum pleonexian ita describit, quod domos domibus, & agros agris vel prædia prædijs conjungere, studio indefesso laborent & nitantur, ut soli quasi emineant, & latifundia

A 4

quo-

quomodocunq; occupata possideant.

De legitimis & DEO probatis rationibus res nostras augendi, ex legitima hæreditate, emptione, aut alijs contractibus & medijs licitis & pijs, propheta non loquitur.

Neq; enim per se peccatum est, si modis jure divino & naturali atq; inde profluentib. sanctionibus humanis concessis, domus plures & prædia alia possessionibus pristinis accedant. Ut si quos familia numerosa, liberorum multitudo, aut alia honesta causa cogit, ut suis de domibus & agris necessarijs prospiciant, ex quibus honestè sese alant, absq; peccato hoc fieri testimonia promissionum divinarum, & historiæ patriarcharum ostendunt, quorum, ut & Jobi, prædia longè lateq; patuisse apparet:

Sed de ijs agit, qui cum aliorum dispendio quævis sibi vendicabant, & multorum inexplebilem cupiditatem, & cum aliorum damno conjunctum

Etum ditescendi studium nocturnum
diurnum accusat.

Vulgare fuisse hoc peccati genus
apud Judæos passim ex concionibus
prophetarum patet, ex quibus testi-
monia brevibus declaratiunculis il-
lustrata huc aggregentur.

Primo loco Propheta hoc pecca-
tum ponit, quo ipso procul dubio &
frequentiam & gravitatem ejus in-
finuat.

Diligenter igitur hujus sceleris, in
quo multiplex est peccatorum quasi
cumulus, magnitudo exaggeretur.
Pugnat cum fide, cum mandato &
interdicto D E I, cum cultu D E I,
cum dilectione proximi, reddit ho-
mines insatiabiles, impellit homines
ad dolos, vim, perjuriam, contemptum
omnis justiciæ &c.

In primis etiam facit hominem
immemorem sortis suæ, quod fit
hospes in terra: Unde fit, ut alios
suis rebus iniquè privet, dum illo-
rum dispendio quævis sibi quasi soli
vendicat, quemadmodum verba Pro-

A 5 phe-

phetæ habent : Weh denen / die ein hauß
an das ander zihen / vnd einen acker zum
andern bringen / biß das kein raum mehr da
sey / das sie allein das land besizen / perin-
de agentes, ac si soli in terra habita-
re velint, cum DEus gentibus uni-
uersis orbem terrarum distribuierit,
singulis quoq; suos fines, intra quos
se contineant, definiverit, & alios,
etiam pauperes suum inter nos lo-
cum habere velit.

Et, ut summatim dicam, nihil est
tam iniquum, nihil tam impium, ad
quod avaritia hominem non impel-
lat contra DEum & proximum.

Urgeantur pondera vocabulo-
rum.

1. Ein hauß an das ander : einen
Acker zum andern.
2. Zihen : bringen.
3. Biß das kein raum mehr da sey.
4. Daß sie allein das land besizen.

Accommodentur hæc ad nostros,
ubi non deerit summa necessitas, &
expedita facultas arguendi & mo-
nendi tuos, sive in urbibus, sive in
pagis,

pagis, five in maritimis, five medi-
terraneis, five campestribus, five
sylvestribus, five apud magnos five
parvos te DEUS doctorem consti-
tuerit. Quid enim hoc peccato est
vulgarius? quid nocentius? Et quam
sunt infiniti avaritiæ modi? & quis
est, qui hoc scelus pro peccato habeat

Tangenda hic sunt pro cujuslibet
loci ratione pleonectemata quovis
loco in vulgus grassantia.

Ostendenda etiam est fœditas
hujus peccati multiplex cum seria in-
crepatione.

Expende. Extende.

II.

Videamus nunc comminationem
seu denunciationem poenæ hoc pec-
catum seu potius peccatorum chaos
manentis.

Es ist fur den ohren des Herren Jesu
bath / was gills / wo nicht die viel heuser
sollen wüste werden / vnd die grossen vnd
feinen öde stehen? Den zehen acker weins
berges sollen nur einen eimer geben / vnd ein
malder samens sol nur einen scheffel geben.

Est

Est autem prima Spiritus sancti
comminatio generaliter per particu-
lam Væ indicata, qua comprehen-
duntur omnis generis mala, quic-
quid videlicet noxium homini esse
potest, quoad corpus, quoad ani-
mam, quoad fortunas, quoad fami-
liam, quoad posteros &c. intus, ex-
tus: domi, foris: publicè, privatim:
corporaliter spiritualiter: in hoc &
in futuro seculo.

Afferantur testimonia ex codice
sacro plura, in quibus particula hæc
usurpatur, & adversus tum alia, tum
hoc imprimis peccatū promulgatur.

Mirificè sanè avari sibi ferè pla-
cent, se beatos existimant, de felici-
bus successibus sibi gratulantur, de
bonis, domibus, agris, prædijs &c.
suis gloriantur, superbiunt, supra &
adversus alios se efferunt.

Contra verò Spiritus sanctus Væ
gravissimum gravissimè illis denun-
ciat.

Exaggera. Inculca.

Hoc igitur Væ homines eiusmodi
pleone-

pleonectici et avari omnibus suarum
ædium parietibus & fastigijs asscri-
ptum censeant, omniaq; prædia, cel-
laria, granaria, horrea, fundos, the-
sauros hoc Væ occlamare secum sta-
ruant.

Et quid sunt omnes totius hujus
mundi opes, *wen Gottes weh daran
hengt / oder dabey ist?*

Secundò Spiritus sanctus illis vin-
dictam à scientia & inspectione di-
vina prædicit, inquit: *Es ist sue-
den Ohren des Herren Zebaoth.* Hoc
est, nihil vestrorum conatum, con-
siliorum & machinationum DEUM
fugit, omnia illi perspecta sunt &
aperta: audit ille, videt & scit omnia,
quæ vos & agitis & conamini: neq;
præterit illum clamor eorum (vide
supra sub finem concionis tertie)
quos ita exhauritis, premitis, affli-
gitis, & quorum domos & prædia
vestris iniquè conjungitis. Et non
tantum audit & videt, sed & requi-
ret, eritq; hæc causa exitij vestri.

Homines pleriq; plerunq; existi-
mant

mant DEum ad res nostras parum
attendere, nec quid patremus ani-
madvertere. Maxime verò divites
& potentes, cum inter homines ferè
nihil non impunè faciant, DEUM
quoq; ipsorum splendore, potentia,
imaginationibus &c. quasi perstrin-
gi, atq; ita quid committant non cu-
rare, verum ipsorum furores, pau-
perumq; & injuria affectorum cla-
mores negligere somniant. Scilicet is
superis labor est &c. Explicetur ulte-
rius hæc præfractorum securitas &
persuasio, quæ profectò magna est
& præcipua plurimorum peccato-
rum scaturigo.

Contra autem Esaias inquit: **Es
ist fur den ohren des Herren Zebaoth.**

Insiste 1. **Es ist.** Deo .n. omnia
sunt præsentia, nihil præteritum ni-
hil futurum.

2. **Fur den ohren.** Emphatica parti-
cula fur / q. d. semper hæc insonant,
& personant & resonant coram au-
ribus DEI, vestra scilicet peccata &
afflictorum querelæ.

3. **Deo**

3. **Des Herem.** Homines vos
adunco naso suspenditis, officium
illorum ridetis, mandata eorum sper-
nitis, gemitus admonitiones prote-
ritis, vilipenditis: Dominus ergò
dominus est, ad quem hæc deferun-
tur, qui non sinet vos ita impune o-
mnia ferre.

4. **Zeboath.** Est enim Dominus
fortissimus, Dominus exercituum, in
manu sua omnes habens creaturas,
quibus ad nutum imperare atq; uti
potest ad puniendos pro justitia sua
reos.

Nemo ergò existimet ullam non
tantum actionem, sed ne cogitatio-
nem quidem ullam humanam DEum
fugere, aut ab ipso negligi. Hoc enim
sentire esset & DEI providentiam
negare, & illa negata justiciã quoq;
bonitatem & veritatem ejus destruc-
re. Quantum vero hoc scelus sit ex-
pendatur, cum convicium profecto
extremum sit, si principem injustum,
officij immemorẽ, suorum negligen-
tem esse dicas, majus etjam quam si
principem esse simpliciter neges.

Caveant ergo sibi singuli, & de accuratissima DEI providentia & omniscientia cogitantes à peccatis abstineant, & iram DEI adversus se ne provocent, respicientes ad exemplum Achabi vineam Nabothi injustè interfecti ad se rapientis. 1. magno astu peccatum hoc committitur. 2. Achab de patrato delicto & parata vinea sibi gratulatur. 3. atqui DEUS videt. 4. & punit.

Accommodentur hæc ad nos & nostros debita gravitate & applicatione necessaria.

Habuimus igitur hæctenus comminationes duas generales avaris & iniquis bonorum & prædiorum corrasoribus & invasoribus propositas: Sequuntur totidē speciales, quarum altera domos & palatia, altera agros, vineas, fundos &c. spectat imprimis.

Tertio igitur vastitatem talibus minatur: Was gills / wo nicht die viel Heuser sollen wüste werden / vnd die grossen vnd seinen öde stehen

I. Cer-

I. Certitudinem comminationis indicat particula, *Was gilt?* Somniant sæpè opulenti & potentia authoritateq; pollentes, esse se majores quam quibus possit DEUS ipse nocere, imitantes illud Niobes apud Poëtam: Sum foelix, quis enim negat hoc? foelix manebo, Sum major quam cui possit fortuna nocere, existimantes opes suas tantas, ut non possint absumi, familiam suam tantã, quæ non possit extirpari, amicos tantos, ut nõ queant desereri &c. His persuasionibus falsissimis opponit Spiritus sanctus particulam, *Was gilt? Unser Herr und Gott wil mit ihnen wette / oder eine wette anschlagen /* illos, ut ut sint divites, potentes, amicorum præsidij probe muniti, poenam tamen non evasuros. *Was gilt?*

Hic non incommodè de immota comminationum divinarum veritate dici potest collectis & productis ex scriptura etjam alijs similibus locis, ubi hac particula Jehova homines compellat. Esai. 14. & 22. ut & alibi. B 2. Quid

2. Quid ergo comminatur? prædic-
cit fore, ut qui nunc nullis quasi ædi-
bus contenti sunt, ex illis ipsis eijci-
antur, ut vacuæ relinquuntur. Et fo-
re, ut palatia illa magna sumptuosa
& aspectu jucundissima cum perni-
tie tamen aliorum extracta, vasta
reddantur & habitationib. careant.

Ponderentur voces. 1. Die viel heuser.

2. Sollen wüste werden.

3. Die grossen vnd feinen.

4. Sollen öde stehen.

Vide quæso per DEum immorta-
lem, quam potens sit Dominus ad ir-
ritos reddendos nostros conatus, &
ad evertenda consilia pleonectarum,
qui dum ædes nec satis multas nec sa-
tis cultas conquirere & extruere que-
unt, nec unquam rebus illis satian-
tur: novit ille modos plurimos, qui-
bus in solitudinem redigantur & va-
cuæ fiant habitationes istæ splendi-
dæ, tantis ipsorum curis & vigilijs,
tantisq; aliorum injurijs conquistæ,
paratæ, ornatae.

Vide quam miserè inepti, sint ho-
mines

mines tam operose in res sibi non
profuturas quin potius nocituras
soliciti. *Andern nemen vnd entwenden
sic es wider sug vnd recht / vnd müßens
doch selbß nicht geniessen / moriunter pe-
ste vel alio aliquo fato sæpè mirabi-
liter & miserabiliter, aut si maneat
superstites, vel ipsi vel ipsorum hæ-
redes commodis istis non fruuntur,
utpote qui tandem eò redigantur, ut
alijs vel elocare vel oppignorare vel
vendere &c. ista cogantur.*

Nota hinc in genere, quæ causa sit
solitudinis et vastitatis urbium & do-
mum, videlicet, iniquæ multorum
artes & aliorum oppressiones, sive
vi eæ fiant sive dolo, sive pacis sive
belli tempore, sive specie recti sive
aperta tyrannide & violentia.

Accommodetur hoc ipsum ad
omnia etiam alia bona injustè par-
ta, quæ non modo iniquis possessoribus
non profunt, sed & ipsis alijsq; pu-
blicè & privatim plurimum noxæ
afferunt.

Experientia omnibus in locis in

B 2

urbi-

urbibus & pagis exhibet exempla
evidentissima.

Fiat applicatio pro cujuslibet au-
ditorij statu & ratione.

Quartum genus poenæ sterilitas
est agrorum, vinearū & prædiorum
per fas nefasq; attractorum. *Den zeh-
nen acker weinberges sollen nur einen eimer
geben / Und einen malder samens soll nur
einen scheffel geben.*

Urgeantur voces, & considere-
tur proportio. 1. *Zehen acker weinber-*

2. *Sollen nur einen eimer geben. (ges.*

3. *Und ein malder samens.*

4. *Sol nur einen Scheffel geben.*

Potest hoc etjam ex collatione
nostrorum fundorū & proventuum
aliquo modo intelligi: multo vero
magis hoc admirandum poenæ divi-
næ indicium in terra Canaan divini-
tus promissa, quæ aliàs fertilissima
fuit, ut alibi dictum est, attendi &
ob oculos poni debet & potest.

Justissimum sanè DEI judicium.
Quidni enim rectè ita puniuntur,
quorum aviditas omnia ad se injustè
rapit,

rapit, q
nearum
explerij
Not
omnia ce
potest tar
nibus reli
evidente
2. Pote
arbitrio
parvis
nem pr
tis & r
dere
3. C
bene
4.
steril
vent
pote
do si
auff
sizen b

rapit, quiq; nunquam agrorum, vinearum & prædiorum multitudine expleri possunt.

Nota 1. Etli maxime DEUS non omnia confestim vastet aut destruat: potest tamen in illis ipsis, quæ hominibus relinquit, maledictionem suam evidenter ostendere.

2. Potest DEUS pro liberrimo suo arbitrio & infinita potentia, ut ex parvis medijs magnam benedictionem producere & largiri: ita ex multis & magnis pauca & exigua concedere.

3. Opibus injustè partis nulla DEI benedictio adest.

4. Colligatur hinc, quæ sit causa sterilitatis & famis, seu denegati proventus felicitis, qui aliàs expectari poterat.

Fiat applicatio, & servetur ordo supra indicatus.

III.

Weg denen / die des morgens frue auff sind / des sauffens sich zu fleissigen / vnd siken bis in die nacht / das sie der wein er

B iij

hise.

hitz. Vnd haben harffen / psalter / paucken /
pfeiffen / vnd wein in ihrem wolleben / vnd
sehen nicht auff das werck des Herren / vnd
schauwen nicht auff das geschafft seiner
hände.

Reprehendit hactenus propheta
avaros & iniquos, & in illorum sce-
lerib. magnā causam multorum ma-
lorum publicè & privatim grassanti-
um relidere ostendit. Nunc se con-
vertit ad ebriosos & crapulæ dedi-
tos. Cum enim hoc quoq; vitium
Esaïæ seculo & omnibus temporibus
admodū vulgare fuerit & sit, idemq;
ut multorum aliorum peccatorum,
ita & pœnarum causa & origo,
adeoq; una ex labruscis vel præci-
puis, quibus homines suam ingra-
titudinem DEO exhibent, & varia
mala attrahunt, non potuit non va-
tes sanctus ejus quoq;, hoc, & qui-
dem proximo post avaritiam, quam
idolatriam scriptura nominat, loco
meminisse.

Doctrina hæc nostris quoq; tem-
poribus ut maximè est necessaria, ita
dili-

diligenter tractanda, ut hinc pateat
variarum pœnarū divinitus immif-
farum radix, imprimis cum pleriqs
homines agnoscere eam nolint.

Graviter autem Propheta mul-
tisq; verbis in ebriosos commessato-
res invehitur, & eorum mores atq;
studia describit.

1. Explicentur & ponderentur
2. Fiat accommodatio. (verba.
3. Indignitas rei ostendatur.
4. Singulis addantur scripturæ
testimonia.

Videamus hanc invectivam, &
descriptionem ebriosorum.

Primo. *Weh denen / die des morgens
frue auff sind / des sauffens sich zu fleissig
gen.* De interminativa & maledictio-
ria particula *Væ* jam breviter dictū.
Hic autem prima nota exaggeratio-
nis vitij hujus observetur, quæ tri-
plicem quasi nervum exhibet.

1. *Weh denen / die des morgens frue auff
sind.* Sumitur reprehensio à tempore,
quod scilicet multi huic vitio vacent
nulla temporis ratione habita, atq;

B 4

ita

ita ipsam etiam naturæ legem violent.

Neq; negari potest ebricis multis hoc in more esse positum, ut cum prima luce, hoc est, quam primum ex plumis corpus levant, naturam cibo potuq; gravent, præsertim crapula hesterna laborantes.

Innuit igitur Propheta præter vitij hujus turpitudinem per se, ipsum etiam temporis optimi & preciosissimi abusum pessimum & detestandum. Tempus profecto matutinum & antemeridianum rebus arduis & sanctis gerendis aptissimum & inprimis destinatum est. Et laude digni sunt, qui (quod omnes facere convenit) mane surgunt, ut DEUM precentur, verbum DEI piè legant, & meditentur, ad concionem deinde sacram, atq; ad opera vocationis accedant &c. Adferantur testimonia & exempla scripturæ.

Hoc igitur tempore, quo omnes ingenij vires in temperanter viventibus vegetiores deprehenduntur, crapu-

legem vio-
ricis mal-
m, ut cum
a primum
naturam
erim cra-
præter vi-
et se, ipsum
s. preciosis-
m & bectan-
ecto maxime
rebus arduis &
isimum & in
Et laude digni
nes facere con-
it, ut DEUM
E I pie legem
ncionem dei
vera vocatus
anur testimo-
niz.
te, quo omnes
rancie man-
stantur,
rapu-

crapulosi non tantum abutuntur, sed
& se alias ad res serias & graves in-
eptiores reddunt, naturam intem-
pestivè esculentis & poculentis de-
pravantes. Cum enim priusquam
ederint & biberint ne corporis qui-
dem sensibus integris utantur: post-
quam biberunt, ratio & intellectus
magis magisque labascit, spiritus ob-
fuscantur, habentur, inficiuntur,
omnisque vigor obnubilatur, turba-
tur, obtunditur, & tantum non pror-
sus interit, unde est Væ illud Salo-
monicum.

Inculcentur, explicentur, appli-
centur.

2. **Des sauffens.** Est & in hac voce
emphasis seu nervus exaggerativus
vitij hujus. Comprehendit autem
vates hac voce potandi omnem *αλα*.
ξία huic vitio conjunctam.

Urgeatur vox **sauffen**.

Afferantur alia scripturæ testi-
monia, ubi eadem vox à Spiritu san-
cto usurpatur.

Moncantur nostri, qui sæpe hac

B 5 voce

voce se efferunt & jactitant, quod
DEus serio ad mores nostros atten-
dat.

3. *Sich zu fleissigen.* Etiam hoc ver-
bum potatorum enormitatem ampli-
ficat, quod non casu fortuito, aut ex
improvviso præoccupentur: sed stu-
dio, scientes volentes, immo singula-
ri conatu hoc agentes & affectantes
isto peccato se polluant: non tantum
non resistentes occasionibus, mundi
invitationibus & carnis illecebris,
sed in omnes potius occasiones &
modos intenti sint, ut desiderium
hoc suum expleant.

Exaggerari hoc potest per anti-
thesin, quibus scilicet studijs Chri-
stianos singulos occupatos teneri
conveniens esset, *Wessen wir uns fleis-
sigen solten eie.*

Secundo. *Und sitzen bis in die nacht
das sie der wein erhize.* Alia amplifi-
catio à continuatione hujus stu-
dij.

1. *Und sitzen.* Exaggerentur com-
messatorum mores, quibus per plu-
rimas

rimas horas vix unquam à mensa disceditur (id quod Propheta voce *sigen* innuit) nisi postulante necessitate.

2. *Bis in die nocte.* Extendunt tempus inter pocula à mane per diem totum ad vesperam imo noctem usq;. Quod à multis fieri notum est. Aut, quod alij faciunt, circa meridiem, aut à meridie auspicantes quod superest temporis ingurgitationi tribuunt, ad mediam noctem, imo summum sæpe mane eam protrahentes.

Vide continuum perpotandi studium. Cibum & potus sumi debent, ut his refecti ad opus nostrum redeamus : estq; in hunc finem edendum & bibendum, ut vita comite & viribus integris officium faciamus. Hoc, teste Propheta, multi invertentes contra naturæ ordinem maximam diei & noctis quoq; partem potando absumunt, neq; alium vitæ suæ scopum propositum habent : ipsis bestijs & pecoribus deteriores, quæ sensu naturâ indito quantum sufficit assu-

assumunt, & non tantum ultra convenientem naturæ suæ mensuram vix quicquam admittunt, sed & cibo & potu satiata nulla se ratione adduci sinunt ut plus ingurgitent.

3. Das sie der wein erhiht. Hac voce significatur: 1. copia præclarissimi DEI doni, vini nimirum, assumpta.

2. Turpissimus ejus abusus.

3. Voluptas & delectatio vitiosa.

4. Attracta inde magna corpori & animæ perniciēs.

1. Moderatè vino uti DEUS concedit, vetans simul immoderatum ejus usum. Ebriosi contra &c.

2. Vini usus est, ut sitim restinguat, cor hominis debitè exhilaret, naturam moderatè juvet. At illi eo accenduntur.

3. Detestatur DEUS vitiosos voluptatum ex donis divinis perceptarum appetitus & sensum, quo illi imprimis gaudent.

4. Habetq; hæc incensio magnam perniciem quoad animum & corpus. Animus gravatur, de statu & integrita-

gritate sua deijcitur: hinc tot turpes
& ridiculi gestus, mores, actiones:
accenditur animus iracundia, unde
convicia, rixæ, pugnæ, cædes &c.
accenditur libidine, unde obscœna
dicta & facta &c. Accenditur & cor-
pus nimio vini usu, inflammatur
epar, omniaq; viscera, unde sitis bi-
bendo non extinguitur, sed magis
exardescit: membra etjam externa
inflammantur, oculi totaq; facies ru-
bet, totum corpus æstuat &c. se-
quuntur varia mala, foetet anhelitus,
tremunt manus, tument crura & pe-
des, inflat ventrem hydrops, acce-
dunt varij morbi, acceleratur mors.

Insiste, meditare, inculca.

Tertiò. **Vnd haben harffen / psalter /
paucken / pfeiffen / vnd wein in ihrem wola-
leben.** Ulterius & uberius rem exagge-
rat Spiritus sanctus ab usu seu potius
abusu Musices, & quidem variorum
instrumentorum Musicorum, quo-
rū adhibitione magis magisq; ebrio-
si sese enervant, mollitiei dedunt, &
voluptatibus totos mancipant.

Vide

Vide quæso, quam sit pater cœ-
lestis in nos intentus, omnia nostra
studiosissimè observans, das er auch
auff die harffen / psalter / pauken / pfeiffen /
(addantur hîc nomina nostrorum
instrumentorum musicorum) achte
habe / quibus, quando, quomodo, &
ad quid ijs utamur.

Est per se Musica insigne DEI
domum cuius amorem & desiderium
& homini & brutis natura insevit.

Debet autem pijs & sacris usibus
consecrari tam vocalis quam instru-
mentatis Musica, ut DEI operibus
decantandis, bonitati illius celebran-
dæ inserviat, & beneficiorum divi-
norum rerumq; magnarum memo-
riam cordibus imprimat, atq; ita ani-
mos piè reficiat, quem Musicæ usum
David variis in psalmis commendat.

Contra vero ebriosi & prophani
homines pro luxuriæ & voluptatum
suarū instrumento eam habent, con-
vivij suis prophanis illam adhiben-
tes, & non serio præclara DEI ope-
ra, sed res plerumq; pessimas & le-
vissi-

vissimas pessimè & levissimè decan-
tantes & audientes, non ad DEI ce-
lebrationem sed voluptatum suarum
expletionem. Docet etenim experi-
entia etiam à Musis alienissimos, ubi
vino incaluerunt, tympana, tibias,
tubas, utriculos &c. poscere, aut
iplos voce ob vinum balbutiente &
lingua tremente nescio quid Sileni-
cum & Adonium cantillare &c. Huc
multa.

Quarto. Was sehen nicht auff das
werck des HErren / vnd schawen nicht auff
das geschefte seiner Hände. Est & hæc
exaggeratio vitij ebriositatis gravis-
sima, sumpta à neglectu pietatis mul-
tiplici, quod scilicet ebriosi præ po-
tandi studio continuo minimè atten-
dunt ad opera Domini, nec facta ma-
num ejus respiciunt aut confide-
rant, sed DEI & pietatis planè sunt
immemores, neq; ea quæ huc serui-
unt curant aut curare possunt.

In explicatione insignium horum
verborum expendatur & inculce-
tur.

I. Quod.

I. Quodnam sit illud opus Domini & manuum ejus. Prolixa meditatio esset, sed ad quatuor reduci capita potest. Primum locum sortiuntur perfectiones divinæ, unde quis sit DEUS & quomodo agnoscendus elucet. Secundò ad opus Domini pertinent DEI inexhausta beneficia, quibus nos cumulat, corporalia & spiritualia, creatio, paterna providentia, donatio filij, redemptio, lux Spiritus sancti, justitia, vita æterna &c. Tertio, quid DEUS ab homine efflagitet seu fieri velit. Quartò, pertinent ad opera manuum Domini judiciorum ejus exempla, quæ & olim edidit, & quotidie edit, & se editurum minatur in ingratos & contumaces imprimis his vitijs, quæ hoc loco decantantur, pollutos.

2. Ad hæc igitur DEI opera omnibus hominibus respiciendum, & illa ab ipsis consideranda, tum alibi scriptura monet, tum hac reprehensione Propheta docet. Explica sigillatim secundum quatuor illa additis causis.

causis. Præcipit hoc DEUS: flagitat
hoc res ipsa, natura ipsa, ratio ipsa,
gratitudo nostra: confirmatur hoc
pacto fides, excitatur timor & dile-
ctio D E I, invocatio, gratiarum
actio, pœnitentia, omniumq; bono-
rum operum studium, & avertitur
donorum D E I abusus. Insiste mate-
riæ utilissimæ, piissimæ, jucundissi-
mæ,

3. Ebriosi verò nihil horum cogi-
tant: res divinæ, salus Ecclesiæ, pro-
pria & proximi illis non sunt curæ:
quis sit DEUS, quanta ejus majestas,
quæ bona quotidie nobis præstet,
quid à nobis flagitet, quibus judicijs
nos exerceat, quis sit regnorum, po-
litiarum & rerumpublicarum status,
quæ pœnæ metuendæ &c. minimè
attendunt. Neq; enim possunt, cum
vinum auferat cor hominis. Horren-
dum peccatum, & quidem non sim-
plex.

4. Habes speculum nostri tempo-
ris, cujus mores Dominus Iesus, &
tales futuros prædixit, & nobis ca-
vendos serio edixit. C Dar

IV.

Darumb wird mein volck müssen
weggeföhret werden vnuersehens / vnd
werden seine herlichen hunger leiden /
vnd sein pöbel dürst leiden. Daher
hat die helle die seele weit auffgespers
ret / vnd den rachen auffgethan ohn
alle masse / das hinunter fahren beide
ihre herlichen vnd pöbel / beide ihre reis
chen vnd frölichen.

Das jederman sich bücken müsse /
vnd jederman gedemütiget werde / vnd
die augen der hoffertigen gedemütiget
werden. Aber der Herr Zebaoth er
höhet werde im recht / vnd Gott der
heilige geheiliget werde in gerechtigkeit.
Da werden den die lemmer sich wei
den an jener stat / vnd frembdlinge
werden sich neren in der wüsten der
fetten.

Subijcit igitur propheta descri
ptioni studiorum & morum sui secu
li poenas graves et varias non ad cor
pora solùm, verum etiam ad animas
spectantes, simulq; fructum & utili
tatem earum ostendit, ut ita biparti
tum hoc sit membrum. Pœnas

Pœnas ipsas declaraturus initio doceat, non debere cuiquam mirum videri, quod cū ebrietas vulgò peccatum minutissimum, imò vix peccatum reputetur, nihilominus tantis malis puniendum censeatur. Utut enim plerisq; hominibus res levis videatur: est tamen, ut ex supra dictis patuit, scelus longè gravissimum, cum peccetur abusu donorum DEI turpissimo, turbetur ordo naturæ, animus ad turpitudinem quamvis patranda incalescat, indeq; existat ferina securitas, supina operum DEI oblivio, superbus verbi & admonitionum divinarum omnium contemptus. Hæc ubi concurrunt, quæ ibi pœna poterit censi nimia?

Videamus verba prophetæ.

Primò, Repetatur ingeminatio vocis Væ, de qua paulò ante.

Secundò inquit propheta: **Dars rumb wert mein volck müssen weg geführet werden vnuersehens.** Post generalem comminationem particulæ Væ inclusam in specie captivitatem popu-

C 2

lo Ju-

lo Judaico tùm propter alia , tùm etiam inprimis propter ebriofitatis peccatum interminatur , quo nomine complectitur tum horribilem captivitatem per se , tum atrocia mala omnia quæ ab hostibus passi sunt , qui ipsos tandem in Babylonem deportarunt.

Ponderentur & urgeantur voces.

1. Darumb particula est consequentiæ, qua causam malorum futurorum considerandam innuit, nimirum quia &c. Repete ex superioribus. Notetur hæc vox darumb. Quia enim nos homines quotidie querimur de pœnis , & quærimus de causis : Haben immerdar im munde / Warumb gehet es also vbel zu? Warumb hab ich so groß vnglück? Respondet ergo DEUS auff vnser warumb per suum darumb. Insiste.
2. Wirt mein volck / qui populus, quam DEO fuerit charus, quantis privilegijs ditatus, quantis beneficijs ornatus, ex scriptura & superioris anni concionibus clarum est. Verum hoc non obstante horribiles pœnæ ingruent.

gruent. Nemini enim parcit iusticia
DEI. Etsi enim populus DEI dice-
rentur istius seculi Israëlita, re ipsa
tamen nihil differebant à prophanis
gentibus, imo his erant deteriores,
quod verbum Domini DEI sui im-
piè contemnerent. Applica ad no-
stros, ne quis immunem à pœnis se
fore ex causis nescio quibus male sta-
tuat.

3. *Müssen weggeführt werden.* Hic ob
oculos ponatur quantum malum fue-
rit captivitas Babylonica, atq; etjam-
num sit abductio integræ gentis, aut
sanè multorum imo & paucorum
hominum in exilium aut servitutum
Turcicam. Simul autem synechdo-
chicè alia quoq; mala huc commina-
tione comprehensa evolvantur. Ad-
datur & urgeatur, quod hæ tantæ
calamitates attrahantur per ebrieta-
tem. Applica ad nos, totamq; Ger-
maniam.

4. *Unverschens.* Exaggeratio pœnæ,
solet enim DEus plerunq; inexpecta-
tò (quoad hominum stuporem) ma-
la atro-

C 3

la atro-

la atrociam immittere, non quod ipse non præmonuerit maturè satis, sed quod miseri homines illas præmonitiones rideant. Ubi utrunq; notandum venit: tum quod homines etiam præmoniti in vitijs tamen pergentes felicissima quæq; sibi polliceantur: tum quod plerunq; mala divinitus decreta eò sint viciniora, quò longius à se ea remota impij opinantur. Unde fit, ut subito illis oppressi eò acerbius crucientur.

Tertiò: *Und werden seine herrlichen hunger leiden / vnd sein pöbel dürst leiden.* His verbis propheta & aliud genus mali exprimit, nimirum famem & sitim, & qui hoc ipsum perpeffari sint, innuit, videlicet omnium ordinum homines, tam potentes, divites, illustres, celebres &c. quam vulgus promiscuum, hominesq; de media plebe ignobiles, licet varia ratione & gradu fieri hoc posse in confesso sit.

I. Varijs hæc comminatio modis impleri potest. Videlicet si terræ proven-

quod ipse
atis, sed
ræmoni-
s notan-
es etiam
ergentes
ceantur:
divinitus
quò lon-
opiantur.
oppressi eò

ventum neget DEus: in morbis ve-
hementioribus: in urbium obsidio-
nibus: si hostis terram populetur
omniaq; vastet: si gentem aliquam
Dominus ex suis sedibus deporta-
ri aliò sinat &c. Videatur Joel. 1.
Thren. 2. & 4. & alibi. Exprimantur
mala huic malo vicina ad nostros ac-
commodata.

2. Discamus agnoscere veritatem
comminationum divinarum Deut.
28, ubi hæc immorigeris eventura
prædicuntur.

3. Discamus apud DEum non esse
respectum personarum, sed esse in
pœnis pares, qui in delictis pares.

4. Discamus quinam publicæ ege-
statis & famis præcipui authores sint,
lurcones nimirum & ebriosi, quorum
intemperantiam si nemo coërceat,
multi autem foveant, tunc suas vir-
gas expedit DEus, cujus hoc est ju-
dicium justissimum, ut fame mace-
rentur & siti arescant, qui ipsius do-
nis antea petulanter abusi sunt. Ap-
plica hæc singula.

C 4

Quar-

Quarto. Daher hat die helle die seele
weit auffgesperret / vnd den rachen auffge-
than ohn alle masse / das hinunter fahren
beide herlichen vnd pöbel / beide ihre reichen
vnd frölichen. *Comminatio hæc quar-
ta superioribus gravior est & atro-
cior, finalem ebriosorum spectans in-
ternecionem. N. Daher / ut supra
darumb.*

1. Daher hat die helle. *Vox Hebræa &
sepulchrum & infernum notat: hac
uti Esaiam voluisse non est dubium,
ut utrunq; ebriosis ostenderet, ipsos
& morte præmatura perituros, &
nisi pœnitentiã agant, pœnis quoq;
infernalis excrucandos fore.*

2. Die seele weit auffgesperret / vnd den
rachen auffgethan ohn alle masse. *Tribuit
sepulchro seu morti & inferno ani-
mam & fauces seu rictum. Voce ani-
mæ Hebræi inter alia ingens quoq;
desiderium significant, ut ita osten-
dat Spiritus sanctus, mortem & infer-
num peculiari quasi desiderio benè
saginosos commessatores avidè ex-
pectare. Neq; hoc tantum, sed insu-
per*

pradi
anima
tramo
fopop
& hor
animis i
helluoni
Exp
le profe
internu
meq; di
ros ho
2. N
ebrio
teq;
vini
suam
petit
3. S
licet
præc
1. hin
4. S
ihre re
nam
Explic

per addit mortem & infernum hanc
animam latè dilatasse, & fauces ul-
tra modum distendisse, terribili pro-
fopopœia orationem vestiens, quæ
& horrendam helluonum cladem
animis ingerat, & ad mores quoq;
helluonum ex parte respiciat.

Expendatur utrunq;. 1. Horribi-
le profecto est cogitare mortem &
infernum faucibus longissimè latissi-
meq; dilatatis magna aviditate mis-
eros homines deglutiendos expetere.
2. Nec inconvenienter. Ut enim
ebriosi os & fauces indefinenter la-
teq; distendunt, ut quam plurimum
vini hauriant, ita mors & infernus
suam gulam atq; rictum magno ap-
petitu distendant &c.

3. Das hinunter fahren. In mortem sci-
licet & infernum (impœnitentes)
præcipitandi. Inculcet utraq; vox.
1. hinunter. 2. fahren.

4. Beide ihre herlichen vnd pöbel / beide
ihre reichen vnd frölichē. Ostendit quos-
nam ita mulctandos intelligi velit.
Explicentur voces. 1. Beide ihre hers-
lichen.

¶ 5

lichen. 2. Und pöbel. 3. Beide ihre reichens
4. Und frölichen. Mirum & miserum,
quorsum igitur hujus vitæ opes, emi-
nencia, delitiæ, & quæ sunt alia?

Comminationem hanc non esse
inanem ipsa quoq; experientia testa-
tur. Quam multi enim ebriofa morte
immatura pereunt, & quidem diver-
sis modis: dum alij morbis fœdis ex-
tinguuntur: alij ex scalis, gradibus,
curribus præcipites &c. ruunt: alij
in fluvios delabuntur: alij apoplexia
moriuntur: multi in pugnis temerè
excitatis trucidantur? Annon hi ipsi
sui ipsorum carnifices sunt? Annon
hi ipsi, si in peccatis suis moriantur
absq; salutari conversione rectà ad
inferos commeant, ut cum epulone
illo divite siti inextinguibili torrean-
tur. Huc conciones Pauli 1. Cor. 6.
Gal. 5.

Sequitur fructus & utilitas pœna-
rum jam prædictarum. Quia enim in-
mentem venire alicui possit, non ve-
rissimile videri DEum, qui ipsissima
est charitas, tam esse rigidum & se-
verum:

verum : ad quaestionem , quænam
utilitas secutura sit , si rigore isto uti
velit DEUS , respondet , & multipli-
cem poenarum fructum exponit .

Primus: Humiliatio hominis, das
jederman sich bücken müsse / vnd jederman
gedemütiget werde / vnd die augen der hofs
fertigen gedemütiget werden. Expende..

1. Impij, imo omnes omnino homi-
nes natura per peccatum corrupta
superbiunt, & immani fastu adver-
sus DEUM & proximum efferuntur,
quæ tamen superbia in aliquibus ma-
gis est conspicua, incedentibus cor-
pore ad fastum composito, capite
elato, oculis in altum erectis.

2. Est autem hæc superbia abomi-
natio coram DEO.

3. Varijs igitur modis hanc super-
biam hominibus adimere, & fero-
ciam excutere Dominus fatagit.

4. Quia verò admonitiones verbi
pleriq; contemnimus, ut ijs veram
humilitatem à nobis non impetret,
flagella tandem & conciones reales
Dominus adhibet, ut sentiant homi-
nes

nes quid sit contra DEum superbire,
omniq; supercilio demisso humilien-
tur.

1. Insignis hæc est doctrina de usu
& veris effectibus pœnarum divina-
rum tum in genere, tum in specie
evolvenda.

2. Et sanè multorum experientia
hunc fructum confirmat, qui dum
morbis, quos potando & peccando
contraxerunt torquentur, vel ad ege-
statem redacti inopia conflctantur,
& despiciatui habentur: tum demum
sordes suas fateri & se sub potenti
DEI manu humiliare incipiunt.

3. DEI ergo benignitate maturè
potius rectè utamur, quam severita-
tem experiamur.

4. Quod si delinquendo in eam in-
cidimus, resipiscendo tempestivè re-
sipiscamus.

Secundus: Exaltatio DEI. Aber-
der Herr Zebaoth erhöhet werde im recht/
vnd Gott der heilige geheiliget werde in ge-
rechtigkeit.

N. I. Quis, qualis & quantus sit
Domi-

Dominus. Vocatur enim. 1. Jehova.

2. additur vox Zebaoth. 3. El. Deus.

4. Sanctus. Illustretur.

2. Hic ergo DEUS semper est Jehova exercituum, & Deus sanctissimus, cujus gloria cœlis sublimior, cujusq; majestati nihil unquam quicquam discedit.

3. Homines autem in peccatis pergentes illam DEI gloriam & sanctitatem non ita agnoscunt, quando ipsis, non puniendo confestim peccata, justiciæ suæ gloriam quasi negligere & sanctitatis splendorem obtegere videtur, sinens videlicet vino & fortuna ebrios impunè aliquandiu lascivire & protervire.

4. Exerit igitur tandem Dominus quasi expergefactus judicium suum & justiciæ suæ rigore in impijs puniendis utitur. Tunc exaltatur Jehova Zebaoth in judicio, & DEUS sanctus sanctificatur in justitia: h. e. tum agnoscunt & prædicant homines gloriam, sanctitatem, justiciam &c. DEI, verbiq; ipsius veritatem.

Habet-

Habetq; ea res suum locum & usum
tum apud impios tum apud pios.

Transferatur hypothesis ad thesin
ab unius hujus delicti poena ad reli-
quorum castigationem ascendendo,
applicatione ad nostros directa.

Tertius: Commoditas piorum.
Da werden den die lemmer sich weiden an
jener stad / vnd frembdlinge werden sich
nehren in der wästen der fetten. Sublatis
& punitis impijs locus exit commo-
dius vivendi pijs.

N. I. Da werden den die lemmer. Per
agnos intelligit germanos DEI cul-
tores, sicut alibi impij hircis proter-
vis & salacibus comparantur.

2. Sich weyden an jener stad. Pij pa-
scentur loco impiorum. Quamdiu
enim hi rerum potiuntur, illi extre-
mè premuntur. Punitis igitur his pa-
scentur illi, h. e. commodis hujus vi-
re debite & cum gratiarum actione
fruuntur, & sæpe locum impiorum
supplent, ut inquit Propheta: An sea-
ner stad.

3. Vnd frembdlinge. Peregrinorum no-
mine

mine etiam pios intelligit, qui interdum in exilia eijciuntur, aut etiam in patria pro peregrinis quasi habentur.

4. Werden sich nehren in der wüsten ver-
setzen. Redibunt ad possessiones suas
iniquè ab alijs occupatas: emergent
ad mediocritatem honorum & bo-
norum: imò potentur ijs, quæ à pin-
guibus impiè tenebantur, & vitiosè
usurpabantur.

Explicationi & applicationi sin-
gularum membrorum semper adji-
ciatur exhortatio seria ad pœnitentiam
& vitæ emendationem.

Collecta.

Wy hebben gesündiget mit vnsern Bedern.
Wy hebben Mißgehandelt vnd sind Gottes
loß gewesen.

DEwige / rechtsverdige vnd barmhertige
Gott / Allmechtige Vader / vor dinem
hilligen angesichte erscheinen wy im namen
Jesu Christi demödiglick / bekennen wehmö-
diglick / vnd beklagen heresgründlick / dat de
wilde druuen / daruan de Prophete Esaias
in dissen dagen prediget / by vns nicht wei-
niger

niger als by dem huse Israel vnd mennern
Zuda hüpich gewuffen syn / vnd daglick im
schwange gan / dat wy vns veluoldiger vns
celliker wyse jegen dy daglikes grüwlick vers
sündigen / mit ghyrcheit / vngerechtigheit /
wocker / auersettinge vnd vorvordehlinge vns
ses negesten : mit freten / supen vnd vordoma
likem mißbruke diner veluoldigen milden gas
uen : wy beslitigen / vorbinden vnd vorkop
pelen vns thosamende vnrecht tho dohn vnd
thosündigen : sehen nicht vp dyn werck / vnd
hebben nene acht vp dat geschefste diner hens
de / ja vorachten spötilick dinen rath / vnd
reden schimplick van dinem worde : heten
dat böse gude / vnd dat gude böse / maken vth
düsternisse licht / vnd vth lichte düsternisse /
vth surem söte / vnd vth sötem suer : syn by
vns suluest wyß / vnd holden vns suluen vor
floect : syn helde mit supende / vnd frigers
mit vuldrinckende / spreken den gottlosen
rechte vmmes geschencke willen / vnd wenden
dat recht der rechtuerdigen van enen / mit
welcken vnd dergeliken sunden wy dinen
rechtuerdigen thorn / dat de auer vns ers
grummet / erwecken / dat du dine handt auer
vns vthstreckest / vud vns ohne barmhera
ticheit

richheit mehr vnd mehr schlafest / ock endlic
dem dode vnd der hellen / welche de seele wysh
vngesperrret / vnd de seele ohne alle mate xps
gedahn / auerantwortest. Ach allerleueste
vader / gah nicht mit vns in dat gericht /
erbarme dy auer vns / vorgoß vns vnse sün-
de / lindere dinen thorn / gyß vns dinen hilli-
gen geist thor wahren gelouigen boie / vnd
rechtichapener beteringe vnser leuenden /
darmit wy in gedult vor dy vns demödigem /
vnd diner güde vnd gnade hir tydlic vnde
hernamahls ewich genesen mögen / vmmes
des dodes vnd blodis / vordensles vnd vorbe-
de willen Jesu Christi dines leuen sönes vn-
ser einigen midlers / Amen.

Epistolæ loco more recepto legatur
textus pro concione explicandus.

Evangelii vice fit parabola: Matt.
21. Homo erat paterfamilias, qui
plantavit vineam &c. ad verba:
reddent ei fructum temporibus suis.

Preces finita concione post Lita-
niam singulis his diebus dicendæ.

Feria I.

Kope my an sprickt de Nere in der tyde
der noth.

D

So

So wil ick dy erreden / vnd du schalt my
prysen.

Fer. 2.

De N^rEre is na allen de en anropen.
Allen de en mit ernst anropen.

Fer. 3.

Gnedich vnd barmherlich is de N^rEre.
Geduldich vnd van groter gude.

Vermhertige / getruwe / allerleueste hem
melsche vader / de du vns in aller jegens
werdigen vnd vorstahnden noth dy anhos
ropen befahlen / ock vomme dines ingebars
nen leue Sohns Jesu Christi willen gnedige
erhöringe thogesecht heffst. Wy bekennen
dy vnse veluoldige sünde / darinne wy en
fangen vnd gebaren synt / ock de wy daglick
begangen hebben / vnd darmit dinen reches
uerdigen thorn / vnd allerley straffe / yde
lick vnd ewich vordarff / gar wol vordenet.
Wy bidden ouerst / O allerleueste Gode
vnd Vader / du woldest vomme Jesu Christi
willen vns gnedich vnd barmherlich syn / den
woluordeneden thorn lindern vnd affwen
den / vnd in dissen sorchliken tyden vor allers
ley ongeluck vnd vnheit vns behöden. Ers
holdt O N^rEr dine hillige Christlike kercke /
vnd

vnd dines wordes warheit / beschütte vnse
gnedigste vnd gnedige auericheit / sampt eren
hochweisen Reden / trüwen denern vnd ges
horsamen vnderdanen / segene dat hufregis
mente / vnd fordere de Christlike kindertucht /
giff frede / gesuntheit vnd dat dagelike brode:
behöde vns vor falscher lehre / trich / pesti
lens / dührer tyde / fuhres vnd waters node /
vnd allen woluordeneden plagen: in dine
vederlike beschüttinge beuehlen wy vns sema
pilick van herten / an lyff vnd seele / gude vnd
ehren / vnd allem wat du vns gnedichlic
heffst gegeuen. Sy gnedich O H^{er}e / sy
gnedich / laih O H^{er}e dyn angesicht te rick
lic auer vns lüchten / dat wy dine vederlike
hülpe sehen vnd mercken / vnd diner gnedi
gen yegenwerdicheit vns sümmer mögen
van herten erfrouwen / vnd dy als vnser
Barmhertigen Gode vnd vader ewichlic
lauen vnd prisen / dorch dinen einigen aller
leuesten Sohne Jesum Christum vnser Heys
land vnd Heren / Amen.

Psalmi ante & post Concionem
una cum Litania pro cujuslibet loci
ratione cantentur:

Ach Gode van Hemmel süh darin.

D 2

Wakes

Waket vp gy Christen alle / syde nüchtern
all thogelyck.

Got wolde vns Gode gnedich syn.

HOMILIA SECUN-
DA.

Esa. 5. v. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

Weh denen die sich zusammen koppeln
mit losen stricken / vnrecht zu thun / vnd
mit wagen seilen / zu sündigen / vnd sprechen:
Lass eilend vnd bald kommen sein werck / das
wirs sehen / lass herfahren vnd komen den
anschlag des heiligen in Isracl / das wirs
inne werden.

Weh denen / die böses gut / vnd gutes böse
heissen. Die aus finsterniß liecht / vnd aus
liecht finsterniß machen. Die aus saure
süsse / vnd aus süsse saure machen.

Weh denen / die bey sich selbs weise sind /
vnd halten sich selbs für klug.

Weh denen / so helden seind wein zu sauffen /
krieger in fullerey / die den gottlosen
recht sprechen vmb geschend willen / vnd
das recht der gerechten von ihnen wenden.

Diximus heri Prophetā nostrum
non contentum in genere accusavis-
se Ju-

se Juda
rumaci
centere
Deum
causam
ter hor
quam pe
iram pro
ire divir
sequunt
autor ha
sanctus
gravit
catur
agno
quan
proir
perg
Prop
die E
les d
in pe
cie n
los p
conv
um c

se Judæorum ingratitude & contumaciam, sed ex ordine insuper recensere labruscas vitiorum, quibus Deum lacescebant. Addidimus etiam causam hujus instituti. Cum enim inter homines nihil tam sit vulgare, quam peccare, & peccando DEI iram provocare: interim verò nemo iræ divinæ provocator, & quæ hanc sequuntur publicarum calamitatum autor haberi velit: non temerè vates sanctus sui seculi vitia tam seriò & graviter arguit. Nam qui neq; peccatum per se, neq; hujus atrocitatem agnoscunt, ij se resipiscentia nequaquam opus habere existimant, & proinde in sceleribus cursu obstinato pergunt. Hinc igitur adeo est, cur Prophetæ, Apostoli, omnesq; qui hodie Ecclesiis præsumt sinceri & fideles doctores, non tantum generatim in peccata invehuntur, sed & in specie nomenclaturam eorum ob oculos ponunt, & quasi pingunt, non conviciandi studio, aut quod aliorum diffamatione gaudeant, sed ut

D 3 singu-

singuli de peccatis suis admoniti & convicti, quid in ipsis emendatione opus habeat, eò rectius intelligant.

Applicentur hæc ad nos.

Repetantur præcipua superioris concionis pondera cum pia & sancta admonitione ad poenitentiam.

In versibus sex modo prælectis quatuor aliæ labruscæ proponuntur, quarum quarta & secundam repetit, & aliam adjunctam habet, quemadmodum, DEO nos bene juvante, ordine jam videbimus.

I.

Weh denen die sich zusammen kop-
peln mit losen stricken / vnrecht zuthun /
vnd mit wagen seilen / zu sündigen / vnd
sprechen: Laß eilend vnd bald kommen
sein werck / das wirs sehen / laß herfar-
ren vnd kömten den anschlag des heilis-
gen in Israel / das wirs inne wer-
den.

Atrox hæc est accusatio, sed valde necessaria omnibus seculis, quæ non tam certum peccati genus, quam ardens & indefessum peccandi studium

admonitio
mendatione
ntelligant
nos.
a superioribus
pia & sancti-
tiam.
o prælectis
oponuntur,
dam repetit,
et, quemad-
sone iuvante,
aus.
ich zusammen
m, vnrch
zu sündigen
und bald
sehen / sah
mschlag des
wirs inn
ccusatio, sed
ous seculis, pa
ti genus, quam
pauca stu-
dium

dium hominibus exprobratur, quod
scilicet peccandi occasiones studio-
se appetant, quærant, ambient, am-
plectantur, sibi ipsis inter scelera
blandiantur, peccata ad alios quoque
propagare conentur, ut quam plu-
rimos habeant sibi similes, & socie-
tatem peccandi ineant, & comita-
tum quasi peccatorum sibi concilient.

Expendantur verba.

Primo. Quid propositum est ho-
minibus impijs? quid studij habent?
Respondet Propheta: 1. *Vnrchte zur
shun.* 2. *Zu sündigen.* Qua phrasi dupli-
ci extremam securitatem, ad peccan-
dum proclivitatem, & nullam non
delictorum contra primam & secun-
dam tabulam pugnantium speciem
complectitur, indicans non ex infir-
mitate eos peccare, sed ex proposi-
to & destinato consilio, id quod de-
speratæ malitiæ est argumentum. Pec-
care humanum est, neque ullum ho-
minem reperias, qui se ab omni pec-
cato immunem possit dicere. At
studio iniquitatem consecrari, con-
filio

D 4

filio

filio peccati occasiones quærere,
atq; ita peccato in servitium quasi
perpetuum se mancipare, id verò
diabolicum est. Neq; hîc prætextus
humanæ infirmitatis locum invenit,
quemadmodum solent ut plurimum
homines etjam atrocissima scelera
fragilitatis communis velamēto pal-
liare. Quomodo enim infirmum se
is dicit, qui omni studio & conatu se
quasi peccati prostibulum facit?

Secundò. Quomodo verò pec-
candi studium suscipiunt, & quo pa-
cto propositum tam tenax aggre-
duntur? Resp. *Sie koppelten sich zusam-*
men mit losen stricken / vnd mit wagensseis-
len. Per hos funes & vincula plaustri,
quibus impij ad peccandum se de-
vinciunt, muniunt, confortant, in-
vicem quasi implicant & compli-
cant, multa intelligi possunt.

1. Variæ & undequaq; acceptæ &
arreptæ peccandi occasiones, quas
sollicitè quærunt & studiosè venan-
tur.

2. Carnis titillationes, palliatio-
nes,

nes, ratiunculae &c. quibus ipsi sibi
blanditias faciunt, scelera extenuan-
tes, & DEum hæc nequaquam cura-
re dicentes.

3. Mundi quoq; exempla, ad quæ
recurrunt, & hos seculi sui mores esse
ajunt, quibus necessariò se accom-
modare discant, si quidem in mundo
velint commodè vivere. Addunt
& exempla eorum in specie, qui ea-
dem & similia designarint, neq; pro-
pterea infeliciores fuerint.

4. Neq; subsistunt simpliciter in fu-
nibus, sed & vincula seu nexus plau-
stri assumunt, media scilicet violen-
tiora & valentiora, quibus alios
quoq; in societatem peccandi secum
abripiunt, aliorum multitudine se
muniunt, ut videlicet minus argui,
& adversus accusatores rectius se
tueri possint.

Varia hæc sunt observationes.

I. Notetur indefessum diaboli stu-
dium in inescandis & seducendis mi-
seris hominibus, ut eos in nassam
iniquitatum pertrahat, ideoq; va-

D 5 rias

rias peccatorū, ut occasiones ostendit, ita excusationes instillat.

2. Considera miseriam & depravationem ingenij humani, quod ut à bono planè aversum, ita ad malum planè conversum est, & diaboli insidijs superatur, suaq; sponte funibus iniquitatem, & vinculis plaustrum peccatum trahit, omnia corradens, quæ pietatis studium enervare, peccati fomitem subministrare, conscientiaë stimulos hebetare, poenitentiaë semina suffocare possint.

3. Explicentur prolixius varij hi funes, & ad nostros accommodentur, additis in specie modis & casibus, in quibus hæc conspiciantur & exercentur quotidie. Generalis enim concio est, pertinens ad omnes peccatorum faces & facies, id quod juxta ordinem Decalogi ostendi potest & debet. Fit hoc in negocijs omnibus, religionem, officium, vitam, bona, voluptates etc. concernentibus.

4. Notandum autem est, funes hos à Propheta vocari *lose stricts*. Et si enim

enim studium hoc varia ejusmodi
excogitandi naturæ corruptæ arri-
deat, suumq; robur quasi præclarum
& invictum habere videatur, vanum
tamen est, & miserè miseri homines
suis se persuasionibus fallunt, quod
& ipsi haud difficulter agnoscunt &
intelligunt, vel ex ipsa naturæ luce
& lege, quam DEUS omnium homi-
num cordibus insculpsit, adeo, ut
nemo tam sit prophanus, tam rudis
& ignarus, quem non propria mens
admoneat DEUM esse omnium gu-
bernatores, inspectores, peccato-
rum ultores, & quem non cogita-
tiones propriæ accusent. Rom. 2.
Neq; enim impiissimi quiq; , si ve-
rum fateri velint, negare poterunt,
sibi in ipsis sceleribus cogitationes
illa ipsa reprehendentes obrepere.
5. Quod si etjã pij funib. istis, & dia-
boli sophistica, & poculo hoc Cir-
cæo petantur & tententur, ad reme-
dium hujus mali unicum, verbum
DEI, & sanctas preces confugiant.
In verbo enim se lux illa profert, quæ
tene-

tenebras & nebulas deceptionum
aperit & discutit: hic gladius est, qui
funes illos vanitatis, & quos ex his
nodos nectit Satan, præscindit. Ad-
dantur verbi meditationi preces, ne
inducamur in tentationem. Resista-
mus diaboli invasionibus, carnis
suggestionibus, pravorum confor-
tijijs &c.

6. Notetur & hoc, quomodo sui
similes reddere conetur diabolus
eos, quos semel in rete suam attra-
xit, ut, sicut ipse indefinenter quæ-
rit quos à DEO avocet, & suo ser-
vitio mancipet: ita isti quoq; scele-
rum socios undiq; conquirunt, ut
licentiam illam exitialem, quam ipsi
sequuntur, ad alios propagent, & si
quos ingenijs suis accommodatos
simpliciores & rerum imperitos vi-
dent, hos iisdem rationibus sedu-
cant, quibus ipsi seducti sunt, atq;
ita sibi ipsorum, & ipsis suo exem-
plo licentiam & impunitatē quidvis
pro libitu perpetrandi pollicentur,
corrumpunt alios promissis, alios
mi-

tionum
est, qui
s ex his
fit. Ad-
ces, ne
Resista-
carnis
confor-

minis, alios convivij, alios donis
insidiosis &c. Utinam vero hodie
istiusmodi passim non invenirentur,
qui in laqueis istis nectendis inge-
niosissimè multos in suas partes at-
trahunt, ut & officij & propriæ salu-
tis immemores ea designent, quæ
ipsis alijsq; publicè & privatim inte-
ritum adferunt.

7. Meminerint autem omnes om-
nino homines peccata multitudinis
exemplo non tantum non excusari
aut defendi, sed potius aggravari.
Quo enim plures sublatis legum &
disciplinæ repagulis in licentiam ef-
funduntur, eò facilius ad judicij sui
rigorem exerendum impellitur Do-
minus. Exemplo est primus mundus,
Sodoma, Gomorra, & vicinæ ur-
bes &c.

8. Applicentur omnia & singula ad
nostros servato ordine supra indica-
to, aut alio accommodatiore.

Tertiò exaggerat deploratam im-
piorum audaciam Propheta his ver-
bis: **vnd sprechen: Laß es end vnd bald
kom**

Kommen sein werck / das wirs sehen / laß
herfahren vnd kommen den anschlag des
heiligen in Israel / das wirs inne werden.
Quibus verbis extremus commoni-
tionum & comminationum divina-
rum contemptus & irrisio significa-
tur.

Ponderentur voces singulae.

1. Vnd sprechen: impij videlicet sic
responsant Prophetis nomine autho-
ritate & jussu DEI ipsorum studia &
mores accusantibus, & poenam cer-
tissimam indicentibus.

2. Quid igitur ajunt?

1. Laß euend vnd bald kommen sein werck/
quasi dicant: vos Prophetæ severe
nos increpatis, & ad opus seu judi-
cia Domini nos remittitis. At com-
minationes vestrae re ipsa non im-
plentur. Nu wolan / laß euend vnd bald
kommen. Nota. Sein werck / non addi-
tur mentio DEI, ut impietas & irri-
sio præfractorū magis reddatur con-
spicua.

2. Das wirs sehen. Vos ista quidem
dicitis, sed nihil eiusmodi apparet,
quin

quin re ipsa & opere declarat DEus,
sibi hos mores, hæc studia nostra
non displicere. Vivimus enim, va-
lemus, floremus.

3. **Laß hirsaren vnd kommen den anschlag
des heiligen in Israel.** Vos minitami-
sanctum Israelis (etiam his verbis in-
est ostensio malignitatis impiorum)
consilium adversus peccata nostra
inijisse & decrevisse. Sed verba sunt
inania. **Laß demnach den anschlag hirs-
saren vnd kommen.**

4. **Das wirs inne werden / ut sciamus**
num hæc verè dicatis. Nihil enim
horum experimur, quin potius bea-
tos et felices videmus eos, qui se alio-
rum moribus accommodant.

Magnus est hic doctrinarum cu-
mulus.

1. **Observe DEI & justiciam & bo-
nitatem & longanimitatem.** Justi-
ciam, quod peccata non permittat
impunita, sed dirigat adversus ea
opus & consilium suum, **sein werck /
vnd anschlag.** Bonitatem, quod per
Prophetas aliosq; verbi præcones
hanc

hanc suam voluntatem hominibus patefaciat, & pœnas comminando ad pœnitentiam excitet. Longanimitatem, quod non statim pœnas meritas immittat, sed spacium respiscendi & pœnas evadendi concedat.

2. Estq; officium piorum doctorum de hoc opere & consilio Jehovæ homines tempestivè et indefinenter admonere, quemadmodum Esaiam aliosq; Prophetas fecisse propria auditorum confessione attestante ex his verbis constat.

3. Contra autem impiorum ingenium hic depingitur, qui 1. concionibus ejusmodi minimè credunt, sed minas istas pro ridiculo habent. 2. opus & consilium Domini exhibant, & Prophetas loco DEI saluti ipsorum studentes exagitant. 3. longanimitate DEI turpissimè eò abutuntur, ut nihil rei subesse sibi persuadeant. 4. nihil de DEO credunt, quam quod vident & sentiunt, imò ne hoc quidem semper credunt. Pœnas enim
DEI

DEI consilio immittas (sicut pro-
fectò nunquam suo officio deest Do-
minus) ut : horrendas tempestates,
famem, pestem, bellum & alia pro-
judiciis Domini non habent, neq; ijs
in peccatorum agnitionem dedu-
cuntur, sed aut physicis causis, aut
ipsis Prophetis, aut fortuito casui
&c. adscribunt. 5. Ex quibus appa-
ret, quam sint illi summi DEI con-
temptores, ut qui providentiam, ju-
sticiam & veritatem ejus negent. 6.
Unde fit, ut DEum quasi provocan-
tes corde cogitent & lingua dicant,
ut est in textu. *Lafz eilend vnd bald kom-
men &c. Lafz herfahren vnd kommen &c.*
Vide quam sit natura humana ad ex-
tremum usq; corrupta.

4. Extruatur hinc generalis com-
monefactio, quo videlicet loco apud
prophanos habeatur DEI, ipsius
verbi, consiliorum, operum, mina-
rum, ministerij &c. autoritas.

5. Et hic profectò Dei verbiq; con-
temptus omnis mali caput, & omnis
impietatis & consclerationis fons
est. E 6. Ac-

6. Accommodentur hæc ad nostros, & demonstratur apud nos quoque tales & talia uberrimè provenire.

7. Serviant hæc: Doctrinæ, ob hoc ipsum minimè mirum esse, si supplicij expectatione majoribus hanc contumaciam DEUS plectat, ut nos flectat: Consolationi pro pijs Ecclesiæ doctoribus & infirmioris fidei Christianis adversus scandalum ex tanta multorum impietate promanans: Admonitioni, ut ne de verbi cœlestis veritate dubitemus, etiam si interdum DEUS suarum minarum atque judiciorum executionem differat. 2. Pet. 3.

8. In primis autem execremur inexcusabilem & plus quam Cyclopicam impiorum feritatem & fœditatem, qui ministros DEI contumeliosè tractantes, DEUMQUE ipsum provocantes experimentum quærunt Domini per suos servos loquentis, und sprechen / laß eilend und bald kommen &c. Quæ impia temeritas magno constabit

stabit omnibus, qui eam sectantur.
Sic werden inne werden / sicuti petulan-
ter optarunt. Quia enim DEUS
exemplo Judæorum ostendit, quibus
pœnis affligere ejusmodi illusores
velit, atq; ideo Prophetæ, quoties
de illorum excidio loquuntur, dili-
genter recensent scelera quibus hoc
meruerunt: nobis ejus commemo-
rationis hic usus esse debet, ut disca-
mus, quæ vitia cavere debeant quot-
quot nolunt similiter perire. Sem-
per enim ratum erit, quod per Jere-
miam cap. 5. Dominus dixit: An su-
per his non visitarem, & gentem
huic similem non ulcisceretur anima
mea?

Pœna hujus peccati includitur
partim voculæ Væ, partim commi-
nationibus superioribus, partim con-
cioni craftinæ.

II.

Weh denen / die böses gut / vnd gutes
böse heissen. Die aus finsterniß liecht /
vnd aus liecht finsterniß machen. Die
aus saur süsse / vnd aus süsse saur
machen.

E 2

Quar-

Quarta hæc in ordine labrusca
est, concione autem hac secunda.
Taxatur his verbis generaliter ini-
quum & perversum de rebus omni-
bus iudicium, quo populus judaicus
& hodie multi, qui Christiani videri
volunt, laborant.

Sequitur autem hæc reprehensio
rectè & ordine ad ea, quæ præcesse-
runt. Fit enim, ut cum homines a va-
ritia vel ebrietatis & gulæ studio ex-
cæcati eò usq; progrediuntur, ut sibi
ipsis inter scelera sua blandiantur,
non tantum peccata excusantes, sed
& DEUM ipsum ad minas implendas
excitantes, justo iudicio in sensum
reprobum tradantur, ut pessimè &
falsissimè de rebus omnibus iudica-
re, omnia invertere, & immani cum
confidentia ipsi DEO litem move-
re, & adversus eius decreta disputa-
tiones suscipere non vereantur.

Hic generaliter dici potest de na-
turæ humanæ depravatione, quæ
quidem per se magna tantaq; est, ut
ad perversa iudicia hominem præci-
pitem

pitem
dium
gisq;
cæcati
Se
quibus
rebus
specie
Pri
gut / un
perver
malu
i. B
bon
ver
ver
om
bo
qu
bo
ca
lur
po
me
&
nes

labrusca
ecunda,
aliter ini-
us omni-
judaicus
ni videri

prehensio
: præciffe-
omnes ava-
de studio ex-
diantur, velibi
a blandiantur,
excolantes, sed
inas implendas
licio in festum
ut pessimè &
nibus judica-
& immani cur
D litem move-
ecreta dispa-
ereantur.
si potest de ne-
ratione, que
antiqua, ut
man præci-
pitam

pitam trahat : si tamen peccandi stu-
dium continuum accedat, magis ma-
gisq; homo occallet, & stupore ex-
cæcatur & dementatur.

Sed videamus verba Prophetæ,
quibus in genere ad omnes pravè de
rebus judicandi modos respicit : in
specie autem tres exprimit.

Prima est : *Woh denen / die böses
gut / vnd gutes böse heissen.* Prima nota
perverfi judicii impiorum est, quod
malum dicant esse bonum, & contra.
I. Bonum propriè est, quicquid cum
bona & sancta DEI voluntate con-
venit. Contra: malum, quod illi ad-
versatur. Debebant igitur homines
omnino omnes, quodlibet horum
bonum & malum eo loco habere,
quo habenda sunt, malum malo &
bonum bono, & unumquodlibet vo-
care quale est, bonum bonum, ma-
lum malum. Hæc generaliter referri
possunt ad omnia. Quia autem fig-
mentum cordis humani malum est,
& proinde malo delectantur homi-
nes, & peccandi assiduitate indies

E 3

red-

5
11 12 13

redduntur obfirmatiores & peiores:
Fere solent mala quæ faciunt & pro-
bant boni specie aut prætextu vela-
re, & prædicare: contra bona quæ
oderunt & omittunt mali appellatio-
ne execrari & infectari.

2. Hic descendatur ad speciem, &
1. ostendatur ex scriptura, quodnam
id sit verè bonum & malum. 2. de-
monstretur ex communi experien-
tia, quodnam malum pro bono, &
bonum pro malo venditetur. Bonum
est DEO servire, DEum timere, di-
ligere, vera patientia & humilitate
& officijs pietatis juxta utramq; ta-
bulam fidē suam demonstrare, mun-
dum vitare, & ejus consortium fu-
gere &c. Malum est mundo con-
formem fieri, h. e. securitati, impie-
tati, negligentia &c. se dedere, &
mundi exemplum sequi, à quo Chri-
stus nos selegit, & illius amicitiam
inimicitiam esse cum DEO ostendit.
Prophani autē homines hæc omnia
invertunt, & bonum, honestum,
utile & necessarium id esse ducunt,
Si

peiores:
it & pro-
xtu vela-
ona que
ppellatio.

eciem, &
quodnam
am. 2. de-
experien-
pro bono, &
dicitur bonum
Eum timere, di-
tia & humilitate
tra utramq; ra-
onstrare, mun-
consortium in-
ft mundo con-
curritati, impie-
se dedere, &
ui, à quo Chri-
llius amicitiam
DEO ostendit.
nes hæc omnia
n, honestum,
esse dicunt,
Si

si spreto DEO ipsiusq; cultu mun-
do colludamus: & è contra malum
& periculosum, si quis relicto mun-
do & hujus studijs solidæ pietati &
vitæ integritati se consecret.

3. Habes in genere horum verbo-
rum sententiam. Poteris hæc pro tui
auditorij ratione (quod sæpius &
non sine causa inculco. Etenim vir-
tus pastoris optima nosse suos) sin-
gulis virtutibus & vitijs, rebusq; et-
jam, si ita videtur, alijs accommo-
dare. Ita enim fit, ut est in versu:

Et mala sunt vicina bonis, errore sub ipso

Pro vitijs virtus crimina sæpe tulit.

Sic contra dixeris:

Et bona sunt vicina malis errore sub ipso

Pro virtute nefas (scelus) præmia sæpe tulit.

Ut ille dicebat: vera rerum vo-
cabula amissa, bona aliena largiri li-
beraliter, malarum rerum auda-
ciam fortitudinē vocari, eoq; remp.
in extremo sitam esse. Sic avaritiam
frugalitatis & parsimonix nomine
mundus commendat: verè autem
frugales & temperantes avaros &
sordidos esse calumniatur.

E 4

4. No.

5
11 12 13

4. Nocentissima hæc est tam Ecclesiæ quam Reipublicæ pestis. Etenim si virtutum & vitiorum nomina permutentur, nemo vel vitia abominabitur, vel virtutum amore & studio inflammabitur.

Justissimè igitur his Væ trisissimum denunciatur.

Quis non videt latissimum hinc dicendi campum cuivis pio doctore patere?

Secunda. *Die aus finsterniß liecht auß liecht finsterniß machen.* Perversè iudicantium altera hæc est species, tenebras nimirum lucem, & lucem tenebras dicentium. Quod præcipuè & imprimis ad doctrinam referri potest.

I. Lux vera mundi & hominum est λόγος æterni patris Dominus noster Iesus Christus, & Evangelium ab ipso generi humano ex sinu æterni patris patefactum. Tenebræ igitur sunt Cimmeriæ quicquid est extra Christum, & Christi Evangelium, in quibus tenebris quotquot vagantur, interire & perire necesse est.

2. Sed quid fit? Multi inveniuntur, qui tenebras, hoc est, falsam & in scriptura non fundatam, etsi rationi humanæ consentaneam doctrinam lucis nomine commendant: contra verò lucem tenebras dicunt, hoc est, veritatem cœlestem falsitatis nomine insimulant. Et hoc ipsum est, quod novissimo seculo eventurum Paulus prædixit 2. Tim. 4.

3. Ostendatur hoc ordine progrediendo per locorum Theologicorum capita aliquot præcipua, & ad nostros applicetur.

4. Cum igitur hoc qui faciunt, præcipui damnationis multorum autores sint, Propheta Væ illud horrendum ipsis imprecatur.

Tertia. *Die aus saur sisse/ vnd aus sisse saur machen.* Tertio loco ponuntur ii, qui quod amarum est dulce dicunt, & quod dulce est amarum.

1. Hoc ipsum generaliter ad utrumque, seu potius ad omnia accommodari potest.

2. Doctrinâ cœlesti piis nihil esse

E 5 dul-

dulcius psaltes testatur, Psal. 109. & 119. Prophani autem homines, ut qui vel religionem sibi quaestum faciunt, vel religionem omnem dicamine oderunt, an rident: nihil amarulentius, nihil intolerabilius judicant, eò quod suis studijs & speculationibus adversari eam videant. Similiter virtutis studium, etsi initio amaritudinem præ se ferat, fructus tamen parit dulcissimos: vitia vero, quorum principia ementita dulcedine commendantur, finem plerumq; sortiuntur acerbissimum, & quovis felle amariorem.

3. Multos tamen invenias, qui vanitate, mendacio & vitiis nihil dulcius, veritate & virtutibus nihil acerbius & amarulentius esse ducant, quibus verè accidit, quod volucris incautis, quas dulci cantu in viscum aut retia pellicit auceps: sic isti vitiorum dulcedine falsa inescati in diaboli laqueos incidunt, unde & Væ illis dicitur.

4. Accommodentur hæc omnia & singu-

singu
do, d
prehe
retici
ximo
vende
do & c
Ne
ipfi res
icamu
modi
phar
cunt

si
pri
sib
tiæ
ma
I.
pra
cla
Ret
lum

al. 109. &
mines, ut
æstum fa-
em dicam-
hil amaru-
s judicant,
eculationi-
t. Similiter
io amaritu-
us tamen pa-
reio quorum
dolcedine com-
plerumq; forma-
& quovis tale

singula ad similia de officio facien-
do, doctrinâ vera propagandâ, re-
prehendendis vitijs, refutandis hæ-
reticis, justiciâ administrandâ, pro-
ximo diligendo fovendo promo-
vendo, testimonio veritati feren-
do &c.

Nos igitur, ut nobis bene sit, &
ipsi res omnes rectius examinare di-
scamus, & doctores foveamus ejus-
modi, qui absq; fuce scapham sca-
pham & ligonem ligonem esse di-
cunt.

III.

Beh denen / die bey sich selbs weise
sind / vnd halten sich selbs fur klug.

Reprehenditur sapientiæ pro-
pria persuasio, & arguuntur ii, qui
sibi ipsis ex proprio arbitrio pruden-
tiæ & sapientiæ laudem sive existi-
mationem vendicant.

I. Quid verò hoc? Hocne unum ex
præcipuis sceleribus quibus publicæ
clades & calamitates attrahuntur.
Resp. Videtur sane hoc ferè levicu-
lum, & ridentur plerumq;, qui se
iplos

ventias, quia
& vitijs nihil di-
cibus nihil acci-
us esse ducant,
, quod volun-
dulci canna in
illicite auceps: in
ine falsa inclinat
cidant, unde se
hæc omnia &
lingu-

ipso ita fallunt. Spiritus tamen sanctus, optimus & justissimus rerum æstimator, hanc stolidam arrogantiam per sanctum vatem gravissimis sceleribus connumerat, ideo videlicet, quod eadem ferè omnis falsitatis, hæreseos & inobedienciæ fons sit. Etenim qui sibi ipsis sapere videntur, aut, ut est in Propheta, qui sapientes sunt in oculis suis, & coram se ipsis sunt prudentes, ii non acquiescunt in patefactione, verbo & voluntate DEI, sed, etsi quid DEUS velit audiant & intelligant: suas tamen secum rationes ineunt, & num quod ille dicere videtur, virisimile, rationi consentaneum, scripturæ ipsorum sensu analogum? Et num quod jubet ille factu utile, tutum, honestum aut necessarium sit, expendunt: non aliter quam si ista omnia omniscius non viderit, aut quam si suo acumine illi possint videre, quod ille non observavit.

2. Vulgarissimum sane peccatum, & ultra quam dici potest horrendum &

& no
bo &
munt.
fui ce
falsitat
tate au
vinoru
in soliu
author
fa & d
vult p
justiti
pera
pita
3. I
est,
adm
Eter
nulli
unt,
exist
bus v
cavill
liam,
facta,
neq; u

& noxium, quo homines sibi de verbo & mandatis divinis iudicium sumunt, sapientiam DEI ad amussim sui cerebri revocant, de veritate & falsitate pronunciatorum, de æquitate aut iniquitate mandatorum divinorum pro arbitrio statuunt, neq; in solius DEI fidem, potentiam & authoritatem respiciunt, qui promissa & dicta non minus potest quam vult præstare, ipsaq; est & veritas & justitia, qua ratione multi hodie superantur, & in varia peccata præcipitantur.

3. Malum hoc eò quoq; nocentius est, quod homines omnium prorsus admonitionum impatientes reddit. Etenim qui se sapientes ipsi putant, nullius consilio aut monitis obœdiunt, ne quid conceptæ aut persuasæ existimationi decedat: imo in omnibus verbi ministris inveniunt quod cavillentur, utpote ætatem, familiam, mores, eruditionem, dicta, facta, & si quid aliud est ejusmodi: neq; ulla habetur concio, quin habeant

beant quod reprehendant, quod re-
forment, quod calumnientur.

4. Væ his Propheta interminatur.
Dum enim censoream sibi majesta-
tem in DEI verba & opera, inq; o-
mnes homines sumuut, ipsi sibi ut in-
obœdientiæ sic & perditionis auto-
res sunt. Quod ne nobis accidat, re-
medium hujus mali studiosè quæra-
mus, nobis ipsi renunciante, per-
suasionem sapientiæ & prudentiæ
missam facientes, sapientiæ divinæ
nos submittentes, & totos DEI ver-
bo addicentes. Hic quia solus sa-
piens justus bonus & nostri aman-
tissimus est, nihil pronunciat, nihil
mandat, quod falsum injustum ini-
quum non necessarium, aut nobis
noxium sit. Verbo igitur ipsius sim-
pliciter inhæreamus, in præceptis
ejus ambulemus, neq; ab eis vel ad
dextram vel ad sinistram deflecta-
mus. In summa sive doctrina spe-
ctetur, sive actio, seu vita Christia-
na: verbum & sapientia Domini sit

nor-

norma. Prov. 3. Num. 15. Rom. 1.
2. Cor. 10.

Fiat applicatio harum doctrina-
rum, quas thesium forma propono.

IV.

Wesh denen / so helden sein wein zu
sauffen / krieges in fullerey / die den
gottlosen recht sprechen vmb geschent
willen / vnd das recht der gerechten
von ihnen wenden.

Duas hic conjungit labruscas,
quarum prior supra quoq; descripta
fuit, videlicet immodicum perpotan-
di studium & ebrietas.

1. Quare autem Propheta ad vi-
tium illud redeat, & DEI iudicium
atq; maledictionem ebriosis denuo
denunciet, causa est, quia turpitude
hæc, ut ex aliis locis Prophetis con-
stat, tunc vulgo apud omnes ordi-
nes regnabat, & proinde pleriq; o-
mnia ea, quæ adversus illud dice-
bantur, ridebant.

2. Monentur exemplo hoc docto-
res verbi, ne propterea taceant, si
quæ

quæ vitia ita invaluerunt , ut nulla emendationis spes sit reliqua , neq; admonendo quicquam proficiatur : sed potius tunc eo sæpius & ardentius instent , vehementius urgeant , & liberius corripiant eos , qui sanam doctrinam fastidiunt. Sic enim & contumaces illi & incurabiles convincuntur , ut non habeant , quo se excusent , & ministri animas suas liberant , ut functionis suæ rationem DEO reddere queant.

Minimè igitur reprehendendi sunt , qui hodie quoq; in peccato hoc corripiendo vehementiores & frequentiores non nullis esse videntur. Quid enim hi aliud faciunt , quam quod Prophetas , Christum & Apostolos fecisse constat ? Nec poterat majus beneficium publicè omnibus & privatim singulis conferri , quam si qui sua vel autoritate vel officii industria hoc vitium ex consuetudine hominum eliminarent. Eo siquidem sublato , virtutis studium accenderetur,

t, ut nulla
qua, neq;
roficiatur:
& arden-
s urgeant,
qui sanam
c enim &
biles con-
ent, quo se
mas suas li-
na rationem
ehendens,
peccato hoc cor-
ores & frequen-
videntur. Quid
r, quam quod
n & Apostolos
poterat ma-
mnibus & pri-
ri, quam si qui
el officii indu-
nsuetudine ha-
Eo siquidem
tium accen-
tent,

retur, florent familiæ, & respubli-
cæ passim viris honestis & cordatis
augerentur. Quia vero infelix mun-
dus suo arbitrio fertur, crapula ex-
tinctis animi atq; corporis viribus
ad omnia ineptus & inutilis reddi-
tur.

3. Quod si peccati hujus reprehensio, mille vicibus repetita, & mille modis exaggerata, unquam fuit necessaria, certè hodie ut cum maxime necessaria est. Libenter igitur ad hanc repetitionem propheticam intendamus. *Weh denē so helden sind wein zu sauffen / vnd krieger in fullerey.* In vocibus *helden vnd krieger* singularis emphasis est: Qua & immensum potandi et commessandi studium innuitur, & multos eò impudentiæ devenisse ostenditur, ut ex hoc scelere plus quam beluinæ fortitudinis laudem quærant, & vires suas potando & se ipsos atq; aliòs inebriando ostentent. Et sane placent sibi hodie multi in hoc potandi certamine, & suas victorias pleno ore decantant, si quos

F mul-

multo vino superarunt, ut tanquam
ferro prostrati jaceant. Indicetur pec-
cati hujus atrocitas & turpitude,
quo non tantum viribus divinitus
ad longè alium usum datis impii pes-
simè abutantur: sed & insuper hoc
scelere tanquam re præclarè gesta
glorientur. Fiat in his omnibus com-
moda ac conveniens applicatio.

4. Extruatur quoq; ex hoc loco
generalis doctrina: nullo scelere glo-
riandum esse. Hoc enim qui faciunt,
omnino deploratam animi malitiam
produnt, & se diaboli filios esse te-
stantur, qui ex iis voluptatem perci-
pit, quæ contra DEI voluntatem
efficit. Huc facit Psalmus 52. Huc
pertinent qui stupra & adulteria sua,
cædes & prælia, helluationes & per-
potationes &c. jactitant: item qui
opes usura aut sanguine partas, lu-
xum vestium & alia ejusmodi osten-
tant. Quo quid hodie est frequen-
tius? Quid vero perniciosius? Et
quis ergo in eo corripiendo nimius?

Sequitur labrusca altera hoc mem-
bro

tanquam
cetur pec-
arpitudo,
divinitus
impii pes-
super hoc
clare gesta
nibus com-
plicatio.
et hoc loco
nullo modo
enim quita
n animi malitiam
boli filios esse ce-
voluptatem perici-
El voluntatem
Psalms 52. Huc
& adulteria lux-
luations & per-
tiant: item qui
guine parvas, lu-
ejusmodi osten-
odie est frequen-
erniciosus? Et
niendo nimis? Et
clera hoc mem-
bro

bro comprehensa directa in primis
contra iudices, & eos qui circa judi-
cia versantur, ibiq; agendi, judican-
di, decernendi auctoritatem & po-
testatem habent.

Primo: Explicentur verba. Duo
reprehendit. 1. quod justificent im-
pium propter munus, h. e. quod mu-
neribus acceptis eum absolvunt, qui
damnandus et poena afficiendus fue-
rat. Id enim sibi vult hoc loco phra-
sis Germanica den *Gottlosen recht spre-
chen*. 2. Et contra justitiam justorum
tollunt ab eis, h. e. negant justis quod
ex merito illis debebatur, non pro-
nunciant pro justis ipsorum causis
causarumq; meritis, adeoq; inno-
centes damnant. Urgeantur vo-
cum pondera.

Secundo. Illustretur res aliis scri-
pturae sacrae testimoniis, additis et-
iam exemplis, adducta quoq; in con-
firmationem concionis Propheticae
experientia quotidiana. Ostendatur
quam variis modis utrumq; commit-
tatur, ut & absolvantur malam cau-
sam

F 2

sam

sam foventes, & pronuncietur contra iniquè oppressos et in jus tractos.

Tertiò. Inculcetur imprimis quæ res illa fit, quæ multorum iudicum mentes excæcet, & ad perversa iudicia impellat. Sunt sane iudiciorum pestes multæ & variæ. Multos favor, multos invidia, multos odium transversos abripit. Sunt etiam qui socordia impediuntur, ut in causas non satis diligenter inquirent, laborem & molestiam devitantes. Sunt & qui metu se terri sinunt, ut adversus potentiores vel etiam pares pronunciare quod justum & æquum est non audeant. Interim nulla iudiciorum calamitas præsentior & pestis efficacior est, quam munerum corruptela. Neq; est quod prætendatur, posse nihilominus justitiæ leges observari. Res enim ipsa diversum loquitur. Nec temere pronunciat Spiritus sanctus muneribus sapientum oculos excæcari, & causas justas perverti. Potest hic pro ratione auditorii prolixius hæc commo nefactio evolvi. **Quar-**

Quarto. Ostendatur quantum sit
in hoc peccato mali.

1. Turbatur corruptis & iniquis ju-
diciis ordo divinitus sancitus. Omnis
enim scriptura docet, iudicium DE I
esse, cuius finis est, ut unicuique suum
tribuatur, defendantur boni, & di-
gnis pœnis coërceantur mali. Ubi
igitur secus fit, invertitur divinum
institutum, quod per se scelus est ex-
ecrabile. Nec minus abominatur
Deus eos, qui impios & sceleratos
absolvunt, quam qui innoxios da-
mnan.

2. Summus hic est & pessimus ab-
usus officii summi & optimi, quando
sub juris prætextu boni rebus suis
executiuntur, affliguntur, damnan-
tur &c. Si bona vel bello, vel naufra-
gio, vel incendio aut alia quacunq;
calamitate amittat homo cordatus,
patienter id malum fert: at si specie
justitiæ & sententia magistratus seu
iudicis, quasi injustè agat egeritve,
iis privetur, id vero intolerabile est.

3. Hinc existit animorum exacer-
batio,

F 3

batio,

batio, ut subditi & inter se infensis animis exardescant, & magistratus oderint, mala illis imprecentur & c.

4. Sequuntur tandem poenae certissimae & gravissimae. Mole enim ruunt sua regna, ducatus, provinciae & respublicae, in quibus judicia venalia sunt, & nullus est justitiae locus. Certe enim cum, teste Salomone, solium Regis justitia stabiliatur, fulcro hoc sublato, ruat illud necesse est. Et hoc est, quod hic Propheta corrupta & iniqua judicia inter causas excidii & extremorum malorum recenset.

Applicentur haec ad nostra & nostros, & concludatur concio seriatim exhortatione ad poenitentiam & vitae emendationem.

Ante Epistolam.

*N*Erre handele nicht mit vns na vnser Sünden.

*U*nd vorgelbe vns nicht na vnser Missethate.

Collecta ante Epistolam eadem usurpetur quae supra descripta.

Episto-

Epistola textus explicandus.

Evangelium Luc. 13. ab initio ca-
pitis ad verba: Sin autem, in futu-
rum succides eam.

Post Litaniam repetantur preces
supra positæ: Barmhertige etc.

Vih deper noth schrye ick iho dy.

Erbarm dy miner o HErre Gode.

Gode de Vader wahn vns by.

CONCIONIS TERTIÆ

pericope & diatyposis.

Esaia 5. v. 24. & 25.

Darumb wie des feuws flamme stroh
verzehret / vnd die lohe stoppelen hinnimet /
also wird ihre wurzel verfaulen / vnd ihre
sprossen aufffaren wie staub.

Den sie verachten das geset des HErrn
den Zebaoth / vnd lestern die rede des heilis-
gen in Israel.

Darumb ist der zorn des HErrn er-
grimmet vber sein Volck / vnd recket seine
hand vber sie / vnd schleget sie / das die ber-
ge beben / vnd ihr leichnam ist wie kot auff
den gassen.

Vnd in dem allen lesset sein zorn nicht
abe / sondern seine hand ist noch aufgereckt.

F 4

Sub-

Subjicit in duobus his versibus
sanctissimus vates arduam poena-
rum denunciationem. Et si enim su-
perioribus etiam concionibus com-
minationes adjunxit descriptioni
labruscarum, partim omnium per
particulam Væ, partim priorum dua-
rum in specie prolixius: denuo ta-
men ad generalem & seriam poenæ
prædictionem hic se convertit.
Quæ frequens totiesq; repetita de-
nunciatio nos docet, quantum refe-
rat, quamq; necesse sit metum judi-
cii divini in hominum animis exci-
tari, ideoq; poenarum scelera nostra
manentium mentionem frequentis-
simè inculcandam esse. Itaq; nos in
his omnibus & singulis observare
convenit, eadem scelera Deo adhuc
displicere, neq; impunè abituros,
quicumq; illa sectantur. Et debent
ea, quæ sui seculi hominibus Prophe-
ta dixit, etiam hodie dici, nobisq;
omnibus & singulis dicta censerì.
Audiamus ergo attentè Prophetam.

Daro

I.

**Darumb wie des feuers flamme
stroh verzehret / vnd die lohe stoppeln
hinnumet / also wird ihre wurzel versaus-
ten / vnd ihre sprossen aufffaren wie
staub.**

Primum hoc membrum est, ipsa
scilicet suppliciorum divinitus im-
mittendorum interminatio pulcher-
rimis & evidentissimis similitudi-
bus illustrata. Habentq; singulae for-
mulae suas emphases, quae ponde-
rentur.

Primum. **Darumb.** Ad hujus vo-
cis considerationem referantur & re-
petantur prolixius ea quae supra at-
tigimus.

Secundò. **Wie des feuers flamme
stroh verzehret / vnd die lohe stoppeln hin-
nimet.** Similitudo est ab igne petita
stipulam aut stramen devorante.
Qua similitudine multa quidem, in-
primis autem quatuor expendenda
proponuntur.

Omnes omnium hominum vires
ad resistendum potentiae divinae il-

los punienti nihil momenti habere ostenditur. 2. Potentia DEI invicta & insuperabilis demonstratur. 3. Funditus perituros impios significatur. 4. Certissimè hæc eventura innuitur.

Secundum hos quatuor indices hæc similitudo utiliter considerari & explicari potest.

1. Quia enim videbat Propheta auditores suos confidere suis viribus, potentia & munitionibus, rebusq; aliis: sicut semper homo aliquid præsidii se habere putat, quo se immunem à poenis fore somniat, docet vates ista nihil ipsis profutura. Sic igitur ipsorum omniumq; hominum vires extenuat, ut iudicij divini robur insuperabile ostendat. Ideo stipulis & stramini eos confert, ut doceat non plus virium habere homines, quibus iræ & potentia divinae resistent, quam stipulae habent admotis flammis. Possunt hæc piè illustrari.

2. Et quia hæc similitudo, quo homines, præsertim impii & hypocritæ, sti-

ti habere
Invicta
atur. 3.
signifi-
eventura
or indices
siderari &
propheta au-
suis viribus,
ribus, rebuq;
mo aliquid pre-
te, quo se immu-
vniat, docet ve-
rofutura. Sic igi-
mq; hominum vi-
dicij divini robre
tat. Ideo stipulis
fert, ut docet
abere homines,
ntie divinæ reli-
e habent admo-
et piè illustrari.
nilitudo, quo h-
mpii & hypo-
it. 11.

tæ, stipulis, vepribus, & sarmentis
conferuntur, frequens est in sacris
literis, alia quoq; dicta huc assuman-
tur, ut & illa, in quibus DEI ira igni
flammis accensis jam grassanti com-
paratur. Afferantur etiam exempla
potentissimorum monarcharum, re-
gum, regnorū, magnatum &c. quam
facile fuerit Domino DEO eos ster-
nere, quam facile scilicet est igni sti-
pulam devorare, & flammæ stramen
absumere.

3. Applicentur hæc ad nos & no-
stros, ut quoties videmus ignem in
ejusmodi materiam levem atq; ari-
dam grassari, toties nos admonea-
mus, quod & nos coram DEO tales
simus stipulæ, dicto citius absumen-
dæ, & cogitemus, quid de nobis fu-
turum sit, si DEI ira nostris sceleri-
bus accensa in nos grassari incipiat.

4. Serviant hæc ipsa usui nostro,
ut excitemur ad veram pœnitenti-
am, qua corde contrito & humiliato
ad DEum iratum accedamus, pecca-
ta nostra deslentes, veniam coram
pro-

propter Christum petentes, cum serio studio vitæ in melius emendandæ. Est enim Deus ignis quidem consumens, cujus tamen iram lachrymæ eorum, qui ex fide ad ipsum revertuntur & serio resipiscunt, extinguere possunt.

Vides pulcherrimè hæc illustrari posse, cui etiam rei studium & operam necessariam impendes.

Tertio. Also wird ihre wurzel versfaulen / vnd ihre sprossen aufffahren wie staub. Hæc verba Tum redditionis instar sunt seu apodosis ad protasin comparationis jam propositæ: Tum aliud quoq; simile subinferunt à plantis desumptum. Utrumq; autem simile idem sibi vult, & alterum ex altero dependet atq; illustratur. Vultq; Propheta dicere, impios radicitus interituros, & florem eorum instar pulveris periturum.

Expendantur voces. I. Also wird ihre wurzel. Per radicem procul dubio intelligemus omnia ea præsidia & subsidia, quibus homo persæpe confidit,

, cum se-
mendari-
dem con-
achrymæ
m rever-
extingue-

c illustrari
m & ope-

es.

um redditionis

ofis ad proclis

proposita: Tur-

subinterunt i

Utrumq; autem

& alterum ex al-

lustratur. Vultus

mpios radicibus

em eorum infra

oces. I. Alia vult

em procul dabit

ea præsidia &

mo per se perior-

fidit, multumq; tribuit, & se pulchrè
adeoq; firmiter radicatum, munitum,
roboratum & instructum putat, ut
nulla ratione cladem sibi metuen-
dam existimet. Explicetur hoc por-
ro in specie re ad nostros accommo-
data.

2. *Verfaulen.* Prædicat igitur Pro-
pheta, quod hæc radix impœniten-
tium putrefiet seu computrescat, hoc
est, omnia, quibus innitebantur,
seq; tutos fore opinabantur, tollen-
tur, enervabuntur, nullius momenti
erunt &c. Fit hoc variis modis præ-
cidente aut infringente Domino ea,
quibus homines nitebantur, mul-
tumq; tribuebant. *Applicat.*

3. *Und ihre sprossen.* Hac voce intel-
ligit externam felicitatis & successu-
um apparentiam, quibus se beatos
homines judicant. Nota. Per radi-
cem intelligebat causam. Per hosce
surculos effectum, hoc est, quicquid
ex illis præfidiis, quibus se probè ro-
boratos homines putant, enascitur:
Fortuna nimirum externa, splendor
eminentiæ, gloriæ &c. *Insiste.*

4. *Auffaren wie Staub.* Omnis hic splendor & quicquid porro hic intelligendum venit *wird auffaren evanescet.* *Wie Staub.* Alia pictura. Pulveris confert quicquid hominib. magnum videtur. Sicut pulvis vento concitatus sæpe aërem implet & homines turbat, sed subito dispergitur & dispellitur. Ita &c. Explicentur hæc uberius. N. Quid sint res humanæ & quam evanidæ. Quisquis ergo adhuc sibi videtur florere in impœnitentia sua, is cogitet momentaneum esse hunc florem. Abjicienda igitur fiducia, quam sæpe ex aliquandiu præsentis & qualitercunq; florenti rerum statu concipimus. Nec potest stabilis esse ullius hominis felicitas, qui non in DEO radices egit. Psal. 37. Quicunq; ergo contra DEUM efferuntur et in impœnitentia pergunt, hi radices suas in diabolo habent, estq; eorum in propinquo interitus. *Applica, inculca.*

II.

*Denn sie verachten das gesetz des
HER*

**Derren Zebaoth / vnd leſtern die rede
des heiligen in Iſrael.**

Cauſam comminationis tam duræ
& diræ Propheta ſubnectit, quam et-
jam ſupra breuiter innuerat. Repetit
& explicat eam, cum ſit & peccato-
rum & pœnarum fons præcipuus.

Explicentur initio verba.

Doctrinæ ordine ſic colligantur.

1. Quid de ſcriptura & concionibus
ſacris ſat ſentiendum, videlicet, quod
ſiat lex Domini exercituũ & verbum
ſancti Iſraëlis. Urgeatur diligenter ex
his verbis tum immenſa D E I ad
nos loquentis maieſtas : tum inex-
hauſta ejuſdem clementer ſe nobis
patefacientis, & mandata certa no-
bis præſcribentis, & verbo ſeu ſer-
mone perſpicuo nos compellantis
benignitas.

2. Quales ergo ſeſe homines DEO
tam potenti, tam clementi, tam benè
nobis volenti exhibere debent? Reſp.
Legi ejuſ ſe accommodare, & ver-
bum ejuſ venerari ſummo jure con-
ueniebat. Huc exhortationes in ſcri-
ptura creberrimè repetitæ.

3. Quid autem magna pars hominum studii habet? Resp. 1. *verachten*. 2. *lestern*. Ponderetur utraq; vox. 1. *verachten*. Dura profectò vox. Reges et principes hujus mundi, imo omnes omnino homines quidlibet ferunt facilius quam contemptum. Quid igitur dicemus de summo hoc Dominorum omnium Domino? Neq; tamen hoc satis sed & 2. *lestern*. Non spernitur tantum lex & verbum DEI, sed & blasphematur, contumeliosè de eo loquuntur homines, ut supra audivimus.

4. Inde igitur est peccatorū gravitas, & pœnarum acerbitas. Non peccant homines ignorantia, non ex infirmitate, non leviter: sed scientes, sed videntes, sed consilio, sed atrociter &c.

○ Applicentur hæc tum ad Israëlitas, tum ad nostros. 1. Dederat judæis legem & verbum suum Dominus, & sanctus ille huic populo obstrictus quasi esse, & in illo habitare voluit. At ipsi legem Domini repudia-

diabant, & verbum Sancti Israelis blasphemabant. Quia idipsum quo gloriabatur, non habebant in ea estimatione, qua decebat, ut nimirum vitam et actiones suas secundū hujus præscriptum instituerēt. Accedebat ad hanc impiam minimeq; excusandam negligentiam insuper pervicax contumacia, qua eo usq; processerant, ut si à Prophetis urgerentur & corriperentur, in blasphemias voces & convitia erumperent, tum adversus DEum, tum adversus Prophetas, quos falsò & seditiosè ista dicere clamabant. Vide passim in Prophetis.

2. Applicetur hoc ad nostra quoq; tempora. Quid enim hodie tam est vulgare, quam quod sui seculi hominibus Propheta exprobrat? Gloriantur sanè multi Evangelicæ doctrinæ professione: estq; DEI benignitate verbum cœlestis nobis clarissimè & locupletissimè patefactum: habentur in omnes linguas translati bibliorum eodices: hos multi privatim legunt, & conciones ex his deductas publi-

G

cè au-

cē audiunt. Verum pro pudor ple-
riq; vitam & mores adeo non com-
ponunt ad hujus doctrinæ amussim,
ut eam ad se minimè pertinere pu-
tent: Jer. 44. Varij varijs modis do-
ctrinam sacram admonitionesq; su-
gillant.

3. Hæc olim Judæis exitii causa fuit:
& eadem hodie malorum omnium
quibus cum infœlix mundus confi-
ctatur causa est præcipua.

4. Si quos ergo tangit salutis cura,
qui vel rempublicam vel se ipsos pri-
vatim feliciter agere optant, ii ab his,
quæ Judæis exitiū pepererunt, sum-
mo studio sibi caveant.

Fiat in singulis debita, necessa-
ria & conveniens applicatio.

III.

Darumb ist der zorn des Herrn er-
grimmet vber sein volck / vnd recket sei-
ne hand vber sie / vnd schleget sie / das
die berge beben / vnd ihr leichnam ist
wie kot auff den gassen.

Pertinent & hæc ad comminatio-
nem superius cœptam. Verbis enim
his

his Propheta. 1. Certitudinem com-
minationis institutæ confirmat. 2.
Summam Domini punientis severi-
tatem demonstrat. 3. Poenæ gravita-
tem exaggerat. 4. Simul etjam pla-
gas, quas jam pridē passi erant Israë-
litæ, in mentem revocat.

Sunt autem verba notatu & pon-
deratu dignissima.

1. *Darumb.* Quia videlicet homines
legem Domini Zebaoth contemnūt,
& verba sancti Israëlis blasphemiis
excipiunt, ideo inquam malè cum
ipsis agetur.

2. *Ist der zorn des HErrn ergrimmet.*
Quanta fit, & quam tremenda hæc
ira, ostendit vox adjecta Domini seu
Jehovæ, qui quanto major est omni-
bus non tantū hominibus, sed & an-
gelis: tanto etjā ira ipsius potentior,
validior, magisq; metuenda. Verbū
ist indicat jamjam in procinctu Deum
esse ad immittendas poenas meritas.
Vox ergrimmet suam quoq; emphasin
habet, gravitatem & severitatem iræ
& justitiæ divinæ adversus contuma-
ces demonstrans. G 2 3. *Wber*

3. *Uber sein volck.* De hac appellatione quod iudæi dicuntur populus Dei, sæpe dictum est, & sæpe indicatum est, moneri nos, non esse apud Deum ullum personarum respectum, sed Deum sine discrimine in omnes homines animadvertere, imo eò durius populum aliquem punire, quo majora in illum beneficia contulit. Ne simus ergo securi. Nec putemus titulo Ecclesiæ, populi Dei, Christianorum &c. nos tutos fore.

4. *Und rectet seine hand uber sie.* Protopopœja est irati Dei manū adversus impios extendentis. Hic diligenter inculcetur, quis sit ille, de quo Propheta agat: & quæ sit illa manus, quam robusta, quam invicta, quam longa, quam lata &c. Exaggerentur voces *rißen/uber sie* &c. Serio ad hæc attendendum.

5. *Und schleget sie.* Non est hæc ira vana & sine viribus, non est hæc manus enervata, sed serio percutit & affligit. Hac voce percussiois intelliguntur omnes pœnæ, omniaq; mala, qui-

quibus homines affliguntur. Et piè
sancteq; facit, quisquis calamitates
omnes & singulas, publicas & priva-
tas pro plagis seu percussionibus Dei
habet (sicut revera docente scriptu-
ra sunt) atq; ideo juxta Prophetæ
consilium alibi ostensum ad percuti-
entem seriâ pœnitentiâ & piis preci-
bus se convertit: id quod pater beni-
gnissimus irata extensione manus, &
percussione sua intendit & quærit.

6. *Das die berge bebē.* Gravitationem iræ
& percussione divinæ exaggerat.
Tantus est enim hic Dominus, tanta
est ejus ira & severitas: tantus ipse
in percutiendo conatus & nisus (lo-
quor ad captum humanum) ut ipsi
quoq; montes ad id contremiscant.

7. *Vad ihr leichnam ist wie kot auff den
gassen.* Describit tantam hominum in-
ternecionem & stragem, ut cadave-
ra in publicis viis insepulta instar luti
aut pulveris jacere deprehendantur.
Vide in scriptura alibi dicta & exem-
pla, & ad usum nostrum transfer.

G 3

End

IIII.

Und in dem allen lesset sein zorn nicht abe / sondern seine hand ist noch außgerect.

Pergit in comminatione instituta Esaias, & his verbis auditorib. ostendit, Deum pœnas indies continuare, nec à puniēdo desistere, quoad peccando illi pergūt. Quo ipso ad objectionē respondet. Quia enim verbis jam expositis auditoribus Israëlitis ante acta in mentē reduxerat, ut cogitarent de malis, quæ hæctenus fuerant experti, atq; inde de subsequuturis quoq; rationes secum inirent: objicere poterant impij (ut est ingenium humanum ad inveniendas excusatiōes & effugia valde industriū) hæc jam olim facta, & proinde Deum porro suas virgas conversurum in alios.

Huic ergo tam confidenti & noxiæ persuasioni occurrit, inquit: Und in dem allen lesset sein zorn nicht abe / sondern seine Hand ist noch außgerect.
Sen-

Sensus est: quia vos castigationibus divinis ni-
hilo meliores facti estis, & ne nunc quidem
emendamini, profecto vehementer erratis, si
vos iam malis omnibus defunctos esse existima-
tis. Quin ita habete, quamdiu vos impoeniten-
tiam continuatis, tamdiu Deus iram suam non
avertet a vobis, neque manum retrahet, sed ad-
huc extensam habet ad feriendum.

Expendantur verba.

1. Habes hic generalem doctrinam: Deum pu-
niendo serio pergere, quoad homines non desi-
nunt peccare, quemadmodum parentes boni &
prudentes, qui filios habent contumaciores, &
admonitionum atque correptionum paternarum
contemptores.

2. Illustretur haec necessaria doctrina aliis scri-
pturae sententiis, imprimis Levit. 26. Deut. 28.
ubi Deus certos poenarum gradus enumerat,
quibus adversus contumaces & incurabiles pro-
gredi velit. Et repetitur aliquoties in Levitico
comminatio: *Gott wolle es immer noch sieben
mahl mehr machen* &c. Habuimus etiam su-
perioribus annis eiusmodi concionem ex 4. cap.
Amos.

3. Fiat applicatio ad nostra tempora, quibus
eadem contumacia plerique in scelerum licentia
pergunt. Etsi enim fame, peste, tempestatibus
insolitis, bellis tristissimis mundum infelicem
Deus puniat, paucos tamen est videre, qui de
poenitentia serio cogitent. Plerique enim etiam
inter plagas, quas Deus ipsis inquit, petulanter
lasciunt: alii qui sibi videntur adhuc extra te-
li factum positi, nihil ad se pertinere putant,
quae alibi fiunt.

4. Dill.

4. Diligenter hæc doctrina urgeatur repetitis
& ingeminatis sæpius Prophetæ verbis: vnd in
dem allen leisset sein zorn nicht abe/ sondern
seine hand ist noch außgereeckt. Nobis enim
Prophetam loqui putemus. Et opus habent se-
curo & oscitantes crebra inculcatione huius com-
minationis, eo quod securitate ista nihil nocen-
tius est. Danda igitur hic est opera piis & vigi-
lantibus Ecclesiæ doctoribus, ut sub finem ulti-
mæ huius concionis seria ardentiq; admonitione
sanctos ad seriam pietatem & poenitentiam sti-
mulo in animis auditorum relinquant.

Ante Epistolam.

Godt sy vns gnedich na dyner güdicheit.
Vnd vordelge vnse sünde na diner groten
Barmherticheit.

Collecta prior supra posita reperatur.

Epistola textus explicandus.

Evang. ex Luc. 15. de ove & drachm.
Post Litan. Barmhertige.

Psal.

Vader vnse im Hemmelryck.
D HErr Godt begnade my.
Allein tho dy HErr Jesu Christ.

